

Jiří Januška (editor)

KAROLINUM

ČESKO-MAĎARSKÉ OB(Z)ORY

Kapitoly z dějin česko-maďarských univerzitních vztahů

606

Dne 21. ledna.

Vypsání konkursu

na obsazení učitelské stolice uherského jazyka na universitě Pražské.

Jeho c. k. apoštolské Veličenstvo ráčil nejvyšším rozhodnutím ode dne 26. listopadu 1853 nejmilostivěji povolití zřízení učitelské stolice uherského jazyka na universitě Pražské.

Na obsazení učitelského místa uherského jazyka na jmenované universitě, s nímžto spojeno jest stálého služného ročně šest set zlatých (600 zl.) k. m. otvírá se tímto podlé vynesení c. k. ministerstva osvěty ode dne 3. prosince 1853, číslo 12599—1480 konkurs.

Ti, kdo hodlají ucházeti se o propůjčení jmenované učitelské stolice, mají své žádosti zhotovené k c. k. ministerstvu osvěty podati nejdéle do 1. unora 1854 k c. k. místodržitelenskému oddělení do Budína, a opatřiti je potřebnými přílohami a úplným proukázáním se o věku, náboženství, stavu, o odbytých studiích (nejméně potřebí jest vysvědčení o odbytých studiích bývalé filosofie aneb o zkoušce maturitní s dobrým prospěchem odbyté), pak o posavadním snad

Česko-maďarské ob(z)ory:
Kapitoly z dějin česko-maďarských univerzitních vztahů

Jiří Januška (editor)

Recenzenti:

prof. Dr. hab. Csaba Gy. Kiss

Dr. Gábor Benedek, CSc.

Vydala Univerzita Karlova

Nakladatelství Karolinum

Redakce Lenka Ščerbaničová

Grafická úprava Kateřina Řezáčová

Sazba DTP Nakladatelství Karolinum

Vydání první

© Univerzita Karlova, 2018

© Jiří Januška, ed., 2018

Tato kniha vznikla v rámci Programu rozvoje vědních oblastí na Univerzitě Karlově č. 12
*Historie v interdisciplinární perspektivě, program Formování a vývoj národních identit
ve středoevropském prostoru 19. a 20. století.*

ISBN 978-80-246-3355-8

ISBN 978-80-246-3386-2 (online : pdf)

Univerzita Karlova
Nakladatelství Karolinum 2019

www.karolinum.cz
ebooks@karolinum.cz

*Daně Gálové, Józsefu Juhászovi, Ludmile Hankó-Břízové,
Juliu Bredárovi a Evě Rákosové
in memoriam*

OBSAH

Předmluva (<i>Michal Stehlík</i>)	11
Úvodem	13
Proměnlivé role Mezinárodní společnosti pro hungarologii (<i>István Monok</i>)	19
I. Dějiny české univerzitní hungaristiky	25
Dějiny výuky maďarštiny a maďarské filologie na českých univerzitách (<i>Jiří Januška</i>)	27
Menšinová vysokoškolská výuka jako politická otázka – maďarské požadavky v Československu 1918–1938 (<i>Andrej Tóth</i>)	66
Život a dílo prvního „tvůrce“ české hungarologie Františka Brábka (<i>Marcella Husová</i>)	76
Několik poznámek ke korespondenci Pavla Bujnáka a Alberta Pražáka (<i>Marta Pató</i>)	83
Esej jako metoda? Obrysy literárněteoretického konceptu Petra Rákose (<i>Evžen Gál</i>)	91
Hungaristika v životním díle Josefa Macůrka (<i>Marta Romportlová</i>)	97
Richard Pražák – hungarista a Středoevropan (<i>Vladimír Goněc</i>)	100
Pražská univerzitní hungaristika a její role v oblasti překladů maďarské beletrie (<i>Simona Kolmanová</i>)	105
II. Dějiny maďarské univerzitní bohemistiky	115
Budapešťská bohemistika včera a dnes (<i>Veronika Heé</i>)	117
Bohemistika na univerzitě v Szegedu (Segedíně) (<i>Mihály Kocsis – Marta Pató</i>)	127
Byla jednou jedna bohemistika... 20 let existence bohemistiky na Katolické univerzitě Pétera Pázmánye v Piliscsabě (<i>Andor Mészáros</i>)	132
III. Maďarští (uherští) studenti na českých univerzitách	137
Uherští studenti na pražských univerzitách (od počátku do roku 1918) (<i>Andor Mészáros</i>)	139
Historie Studentského kroužku Endre Adyho a jeho vztah k pražské univerzitní hungaristice (<i>Tihamér Lacza</i>)	146
Studentský klub Ference Kazinczyho v Brně v minulosti a současnosti (<i>Tünde Ambrus</i>)	150
IV. Miscellanea z česko-maďarských vztahů neuniverzitních	157
Česko(slovensko)-maďarské politické vztahy v 19. a 20. století (stručný přehled) (<i>Eva Irmanová</i>)	159
Juraj Ribay, Ferenc Széchényi a založení Uherské zemské (dnešní Národní Széchényiho) knihovny roku 1802 (<i>Eszter Deák</i>)	167
Zájem maďarské literární komparistiky o střední Evropu (historicko-metodologické zamyšlení) (<i>Tamás Berkes</i>)	177

Maďarština pro Čechy. Několik poznámek o specifických rysech gramatické struktury a o slovní zásobě maďarštiny (<i>Angelika Schreierová</i>)	182
Jak čeští mluvčí vyslovují maďarská vlastní jména? (výsledky první fáze výzkumu) (<i>Lucie Jílková</i>)	190
Slovanská jména v dnešním maďarském repertoáru křestních jmen (<i>Erszébet Fercsik</i>)	198
V. Biograficko-bibliografické medailonky pedagogů české univerzitní hungaristiky	213
Úvodní poznámka	215
Josef Blaskovics	216
František Brábek	217
Julius Bredár	227
Pavel Bujnák	228
Eszter Deák	231
Evžen Gál	233
Simona Kolmanová	236
Josef Macůrek	241
Jan Mészáros	243
Karel Mráz	245
Ágnes Mrlíková	245
Jan Pecháček	245
Robert Pejša	246
Richard Pražák	247
Petr Rákos	249
Mansvet Riedl	251
Marta Romportlová	258
Angelika Schreierová	263
Vladimír Skalička	263
VI. Vzpomínky na pražský a brněnský univerzitní obor maďarština	267
Ze vzpomínek na studium hungaristiky (<i>Miloslava Knappová</i>)	269
Obraz oboru maďarština z pohledu studenta, a dále učitele (<i>Jan Mészáros</i>)	270
Poděkování oboru maďarština aneb Jak mě pan docent Rákos zlanářil pro vědu (<i>György Magyar</i>)	273
Vzpomínání na pražské studium v 70. letech (<i>Angelika Schreierová</i>)	275
Když se řekne vůle... Subjektivní vzpomínka na prof. Petra Rákose (<i>Robert Svoboda</i>)	276
Vzpomínky na mé lektorské působení na FF UK (<i>Veronika Heé</i>)	277
Vzdělanost a slušnost (<i>Dana †2015 a Evžen Gálovi</i>)	280
Prozpíváný semestr (<i>Lucie Jílková</i>)	283
Assez d'eau! aneb Dvacet uherských let (<i>Tomáš Vašut</i>)	284
Pět krásných let na pražském oboru maďarština (<i>Vilma Eöry</i>)	286
Vzpomínky na pražský obor maďarština (<i>Ferenc Bíró</i>)	287
Brno 1987–1995 (<i>Eszter Deák</i>)	289
S Kazinczym pod Špilberkem: vzpomínky na brněnskou hungaristiku (<i>Attila Kovács</i>)	291
VII. Texty a dokumenty	293
František Brábek: Z mých vzpomínek	295
Josef Macůrek: Úvahy o mé vědecké činnosti a vědeckých pracích (úryvky)	303
Petr Rákos: Emigrovat	308
Petr Rákos: Multilaterální přístup: odhalení pseudospecifik a nedorozumění	310
Richard Pražák: Stručné dějiny české hungaristiky jako vědecké disciplíny od nejstarších dob do roku 1945	318
Gábor Rudnai: U Radnice	348
Dva dobové příležitostné texty o studiu oboru maďarština (<i>Amicus Revue</i> , 1994)	349
Žádost pražské univerzity o zřízení učitelské stolice maďarského jazyka (1853)	355
Povolení císaře Františka Josefa ke zřízení stolice maďarštiny na pražské univerzitě (1853)	356
Policejní zpráva o pobytu Mansveta Riedla v Pešti (1861)	357

Stanovy semináře pro maďarskou filologii (Praha 1930)	359
Výměna dopisů mezi Václavem Vondrákem a Jánosem Melichem (1922)	360
Roční zprávy lektora češtiny na univerzitě v Szegedu (Segedině) zasílané na ministerstvo školství (2007–2014) (<i>Tomáš Vašut</i>)	363
Seznam lektorských cvičení, přednášek a seminárních cvičení z maďarštiny a maďarské filologie na pražské univerzitě 1854–1939	372
VIII. Obrazová příloha	393
Seznam fotografií – zdroje	411
Seznam autorů	413
Použitá literatura a prameny	415
Rezümé	445
Summary	462
Seznam zkratek	465
Jmenný rejstřík	468

PŘEDMLUVA

Univerzita jako místo otevřené i otevírající

Jubilejní dílo české univerzitní hungaristiky, které máte v rukou, je jen zdánlivě ohlédnutím za životem jednoho jediného oboru – či oborů dvou, vezmeme-li v potaz rovněž maďarskou bohemistiku, jíž se tato kniha také týká. Samotný název díla – *Česko-maďarské ob(z)ory: kapitoly z dějin česko-maďarských univerzitních vztahů* – poměrně přesně vystihuje nejen podstatu textů zde publikovaných, ale především charakter oněch posledních šestnácti dekad, které uplynuly od začátku výuky maďarštiny na českých univerzitách. Je to dílo charakterizující význam a důležitost univerzitního prostředí, dílo ilustrující vývoj vztahů česko-maďarských, dílo obsahující mnohem více nežli život jednoho oboru, jeho akademiků a studentů. Naše vnímání světa velmi často pracuje s jistými samozřejmostmi, které se při bližším pohledu rozpadají do nejistoty. To je dle mého názoru i případ vnímání střední Evropy a našich aktuálních (či někdejších) sousedů, či dokonce národů, se kterými nás pojil společný stát. Jako by zde byla nevyřčená samozřejmost vzájemné znalosti, přičemž náš horizont neznámého se upírá kamsi mnohem dál. Opak je pravdou. Právě česko-maďarský vztah je tak často postihován neznalostí, rozdílností či nepochopením. A uprostřed tohoto, snad by se řeklo, až rozpačitého vztahu, se pohybují jak česká hungaristika a maďarská bohemistika, tak obecně naše vzájemné univerzitní, ale i kulturní vztahy. Jsou nezastupitelným, často téměř jediným pojítkem, které je dobré vnímat a znát. Autoři věnovali tomuto poznání hodně svých znalostí a také energie. Mapují tento vztah, ukazují důležitost otevřené univerzity, naznačují mnohé problémy i vývoj v tak rychle se proměňujících posledních dvou stoletích. Zároveň upozorňují na jistou nezastupitelnost univerzitního prostředí, které vychovává nositele vzájemných vztahů, takže univerzita na tomto příkladu naplňuje svoji roli místa jak otevřeného, tak otevírajícího. Česko-maďarské ob(z)ory jsou také dokladem toho, že se znát i nadále potřebujeme. Pouze zdánlivě totiž podobným výzvám patří jen minulost. Nejaktuálnější dnešek nás přesvědčuje, že další dekády navazující na oněch 160 let mohou přinést mnoho zlomového do životů celých generací. Také proto je nutné uchovat charakter univerzit v co nejotevřenější formě, stejně jako zcela konkrétně rozvíjet i českou hungaristiku a maďarskou bohemistiku.

*doc. PhDr. Michal Stehlík, Ph.D.
historik, v letech 2006–2014
děkan Filozofické fakulty Univerzity Karlovy*

ÚVODEM

1. TEMATICKÉ ZAMĚŘENÍ PUBLIKACE

Tento svazek je reprezentativním a jubilejním dílem české univerzitní hungaristiky. Jubilejním je z toho důvodu, že podnětem k jeho vzniku bylo výročí 160 let od založení první univerzitní katedry maďarštiny na pražské univerzitě, a tudíž na území dnešní České republiky (k tomuto založení došlo v letech 1853–54). Reprezentativním dílem je pak ze dvou důvodů. Zaprvé se z velké části snaží představit právě dějiny tohoto univerzitního oboru, a to po různých stránkách. Zadruhé tvůrci jednotlivých částí této knihy jsou (až na několik málo výjimek) právě pedagogové a/nebo absolventi oboru maďarština (ať už z pražské či z brněnské univerzity) – tudíž tato kniha také reprezentuje jejich badatelskou, popř. překladatelskou práci.

Kromě dějin české univerzitní hungaristiky se ale tento svazek věnuje rovněž dějinám maďarské univerzitní bohemistiky a také tématu přítomnosti maďarských (uherských) studentů na českých univerzitách. Tímto výčtem tematických okruhů je upřesněn titul svazku Kapitoly z dějin česko-maďarských univerzitních vztahů. Vedle uvedených témat je pak kniha doplněna několika studiemi převážně z oblasti česko-maďarských vztahů obecně a také rozsáhlou statí o dějinách české hungaristiky jako badatelské disciplíny.

Ve svém zpracování je tato kolektivní monografie zaměřena na českou čtenářskou obec. Je dílem Katedry středoevropských studií Filozofické fakulty Univerzity Karlovy v Praze, která je v současnosti jediným vysokoškolským pracovištěm v České republice, kde probíhá hungaristická výuka a výzkum.

2. HUNGARISTIKA – HUNGAROLOGIE

Setkání s odbornou a univerzitní disciplínou, která se zabývá maďarštinou, maďarskou literaturou a kulturou, si vyžaduje jedno terminologické pozastavení. V českém prostředí (ale nejen v něm) je totiž možné setkat se hned se dvěma termíny pro tuto disciplínu: *hungaristika* a *hungarologie*.¹ V maďarském prostředí je však používán pouze termín *hungarológia* (a jeho ekvivalent *magyarságtudomány*),² termín *hungarisztika* je vyloženě okrajový a nepoužívá se.

¹ Okrajově – a spíše ve starších textech – se lze setkat také s termínem *maďaristika*.

² Pojmy *hungarológia* a *magyarságtudomány* mají ve 20. století bohatou historii a o jejich významech bylo vedeno mnoho diskusí. V češtině je zatím přístupný pouze jeden takový diskusní příspěvek k tomuto pojmu: RÁKOS, Petr: Hungarologie: věc a slovo. In: RÁKOS, Petr: *Neúnavná slova*. Praha, Academia 2011, s. 503–512.

Z hlediska maďarštiny je třeba uvést, že zatímco od názvu disciplíny *hungarológia* je vědecký pracovník tohoto oboru *hungarológus*, od *hungarisztika* by to musel být *hungarista*, což ovšem v maďarštině označuje příznivce maďarského nacistického hnutí zejména z období druhé světové války a před ní. Z hlediska češtiny pak lze poukázat na to, že zavedenější termín *hungaristika* je zaprvé analogický s obdobnými českými termíny jako *bohemistika*, *polonistika*, *anglistika*, *hispanistika* atd., zadruhé je analogický s termíny používanými pro tuto disciplínu i v některých jiných zemích (mimo Maďarsko), srov. slovenské *hungaristika*, polské *hungarystyka* atd.; termín *hungarologie* pak v češtině navazuje na maďarské *hungarológia*. V přítomném svazku se čtenář může setkat s oběma zmíněnými termíny. Editor publikace je považuje za synonymní a pro české prostředí preferuje spíše termín *hungaristika*, autoři jednotlivých kapitol pak měli volnost užívat těchto termínů podle vlastního uvážení.

3. OBSAH TOHOTO SVAZKU

Jako první meritorní text celé knihy je zařazena obecná úvaha Istvána Monoka, momentálně spolupředsedy Mezinárodní společnosti pro hungarologii, o proměnlivých rolích této vědecké společnosti, která celosvětově sdružuje univerzitní i neuniverzitní odborníky a se kterou je česká univerzitní hungaristika ve spojení od samého vzniku společnosti v roce 1977 (ostatně v letech 1991–96 předsedal této společnosti právě pražský hungarista Petr Rákos).

Oddíl I. se věnuje *dějinám české univerzitní hungaristiky*. Je uveden kapitolou Jiřího Janušky, která detailně faktograficky popisuje institucionální dějiny výuky maďarštiny a maďarské filologie na českých univerzitách (od samého počátku, tedy od půlky 19. století, dodnes). Druhou kapitolou tohoto oddílu je studie Andreje Tótha pojednávající o politických aspektech univerzitní výuky maďarské filologie v době první Československé republiky. Poté následuje několik kapitol, které se z různých perspektiv snaží přiblížit významné osobnosti dějin oboru: Marcella Husová ve své kapitole podává do této doby nejrozsáhlejší a nejkomplexnější portrét života a díla lektora maďarštiny, překladatele a popularizátora maďarské literatury Františka Brábka³ (1848–1926), kapitola Marty Pató o prvním československém profesoru maďarské filologie Pavlu Bujnákov⁴ (1882–1933) věnuje pozornost některým aspektům jeho odborné a univerzitní práce, a to ve světle jeho korespondence s Albertem Pražákem. Kapitola Evžena Gála se zaměřuje na žánr eseje jakožto metodu odborné práce literárního vědce Petra Rákose⁵ (1925–2002), následná stať Marty Romportlové zpracovává hungaristickou stránku mnohostranného životního díla historika Josefa Macúrka⁶ (1901–1992), studie Vladimíra Goňce pak přehledově představuje témata vědecké dráhy historika kultury Richarda Pražáka⁷ (1931–2010). Kapitola Simony Kolmanové se věnuje tématu překladů maďarské literatury do češtiny, na nichž se podílela pražská univerzitní hungaristika.

Oddíl II. prezentuje naopak *dějiny maďarské univerzitní bohemistiky*. Autorkou kapitoly o bohemistice na univerzitě v Budapešti je Veronika Heé, text o bohemistice na univerzitě

³ Pro další informace a literaturu o něm viz medailonek s. 217–227.

⁴ Medailonek s. 228–231.

⁵ Medailonek s. 249–251.

⁶ Medailonek s. 241–243.

⁷ Medailonek s. 247–249.

v Segedínu napsali společně Mihály Kocsis a Marta Pató, historii bohemistiky na katolické univerzitě Pétera Pázmánye (v Piliscsabě) shrnul Andor Mészáros.⁸

Oddíl III. obsahuje studie na téma *maďarští (uherští) studenti na českých univerzitách*. První kapitolou tohoto oddílu je studie Andora Mészárose o uherských studentech na pražské univerzitě od vzniku univerzity do roku 1918. Následuje kapitola o dějinách organizace, jež sdružuje maďarské studenty pražských vysokých škol (Studentský kroužek Endre Adyho),⁹ od Tihaméra Laczy, a kapitola o obdobné organizaci sdružující maďarské studenty brněnských vysokých škol (Studentský klub Ference Kazinczyho) od Tünde Ambrus.

Oddíl IV. pak přináší několik studií z oblasti dějin, literární vědy a jazykovědy, které spadají do okruhu česko-maďarských vztahů neuniverzitních. Eva Irmanová, historička a absolventka oboru maďarština na pražské univerzitě, ve své stati podává přehled česko(slovensko)-maďarských politických vztahů v 19. a 20. století; Eszter Deák, někdejší vyučující oboru maďarština na univerzitě v Brně, se věnuje postavě Juraje Ribayho, jeho vztahu k Ferenci Széchényimu a k založení Uherské zemské knihovny. Kapitola maďarského bohemisty Tamáse Berkese o literární komparatistice středoevropského prostoru je sice psána z perspektivy komparatistiky maďarské, ale své metodologické úvahy explicitně vztahuje i k české hungaristice. Poslední tři kapitoly jsou svým zaměřením jazykovědné. Angelika Schreierová, absolventka a pedagožka pražské hungaristiky, seznamuje čtenáře s některými rysy maďarštiny, které ji výrazně odlišují od češtiny; Lucie Jílková, která vystudovala na pražské filozofické fakultě mj. také maďarštinu, prezentuje výsledky svého výzkumu toho, jak Češi vyslovují maďarská vlastní jména; Erzsébet Fercsik, v letech 2010–15 lektorka a hostující pedagožka vyslaná z Maďarska na pražskou univerzitu, pojednává ve své studii o slovanských křesťanských jménech užívaných dnes v maďarštině.

Kromě samotných kapitol ale monografie obsahuje také další materiály. Jsou to na prvním místě biograficko-bibliografické medailonky představitelů české univerzitní hungaristiky (oddíl V.), tedy těch badatelů a vyučujících, kteří se podíleli (a v některých případech nadále podílejí) na fungování hungaristiky na univerzitách v Praze a v Brně. Medailonky obsahují ve strukturované podobě profesní životopisné údaje daného odborníka spolu s přehledem jeho publikační činnosti a s přehledem literatury, která byla napsána o něm. U části z nich se jedná o vůbec první publikované shrnutí podobného typu.

Dále tento svazek přináší vzpomínky některých pamětníků na jejich studentské či pedagogické působení na oboru maďarština na obou zmíněných vysokých školách (oddíl VI.). Vzpomínky sahají nejhluběji do 50. let 20. století, hlavně se však zaměřují na jeho 70., 80. a 90. léta.

Oddíl VII. obsahuje několik textů, jejichž autory jsou představitelé české univerzitní hungaristiky, a přepisy několika dokumentů vážících se k dějinám tohoto oboru. Prvním textem je přetisk vzpomínek Františka Brábka na jeho středoškolská léta, na působení v redakci

⁸ K tématu maďarské univerzitní bohemistiky srov. také RUDÁ, Daniela: Bohemistika v Maďarsku. *Slovo a mysl*, 2005, roč. 2, č. 3, s. 308–314; HAJZER, Lajos: Pět let bohemistiky na katedře slovanské filologie v Pécsi. *Češtinář*, 1996/97, roč. 7, č. 2, s. 52–54. V českém překladu vyšla antologie maďarských bohemistických studií: KISS SZEMÁN, Róbert – MÉSZÁROS, Andor (eds.): *Na úprku před sebou samými. Češi a jejich literatura očima současné maďarské bohemistiky*. Praha, Akropolis 2014.

⁹ Jedná se o nejrozsáhlejší česky psaný text na toto téma. Komplexně zpracoval autor kapitoly tuto otázku ve své maďarskojazyčné knize LACZA, Tihamér: *Szíget a szárazföldön*. Budapest, Pesti Kalligram 2012.

Slovníku naučného, na Joachima Barranda, na Jana Nerudu.¹⁰ Z paměti Josefa Macůrka pak přináší tento svazek přetištění dvou vybraných fragmentů, které se týkají hungaristické stránky jeho bohaté činnosti.¹¹ Následují dva texty Petra Rákose: nejprve krátký text „Emigrovat“, který vznikl v reakci na invazi vojsk Varšavské smlouvy do Československa v srpnu 1968 a který byl doposud publikován pouze maďarsky;¹² následně český překlad inaugurační přednášky, kterou P. Rákos přednesl při příležitosti svého zvolení externím členem Maďarské akademie věd (i zde se jedná o první publikování tohoto textu v českojazyčné verzi).¹³ Jako další text je zařazena rozsáhlá studie Richarda Pražáka, ve které jsou představeny dějiny české hungaristiky – ovšem nikoliv jako univerzitního oboru, nýbrž jako badatelské disciplíny; jde o přetištění seriálu článků publikovaných v letech 2000–2001.¹⁴ Následuje báseň Gábora Rudnaiho, někdejšího maďarského lektora na Univerzitě Karlově, která poeticky zpracovává momenty společného oběda všech tří tehdejších vyučujících oboru maďarština (i tato báseň vychází v češtině poprvé).¹⁵ Poté jsou zařazeny dva krátké texty přetištěné z časopisu *Amicus* ze srpna 1994, které představují dobové momentky ze života oboru maďarština jak na pražské, tak na brněnské univerzitě.¹⁶ Zbytek oddílu VII. tvoří přepisy (a popř. překlady do češtiny) následujících historických dokumentů: žádost profesorského sboru pražské filozofické fakulty o zřízení stolice maďarského jazyka z 30. 7. 1853; souhlas císaře se zřízením této stolice z 26. 11. 1853;¹⁷ policejní zpráva o prvním učiteli této stolice Mansvetu Riedlovi a jeho pobytu v Pešti z roku 1861, jež se váže k okolnostem zániku stolice;¹⁸ stanovy semináře pro maďarskou filologii, který vznikl na Karlově univerzitě v roce 1930; korespondence z roku 1922 mezi Václavem Vondrákem, toho času rektorem Masarykovy univerzity v Brně, a maďarským slavistou Jánosem Melichem, kterého se univerzita snažila získat na místo profesora maďarské filologie;¹⁹ roční zprávy lektora češtiny na univerzitě v Segedínu za roky 2007–14 Tomáše Vašuta, které doplňují výše zmíněnou kapitolu o segedínské bohemistice.

¹⁰ Jde o přetisk textu BRÁBEK, František: Z mých vzpomínek. (Riegrův Slovník naučný, Jakub Malý, Barrande, Neruda.) *Topičův sborník*, 1919, roč. 7 (1919–1920), č. 1, s. 24–32.

¹¹ Jde o přetisk dvou úryvků ze vzpomínkové knihy MACŮREK, Josef: *Úvahy o mé vědecké činnosti a vědeckých pracích*. Brno, Matice moravská 1998.

¹² RÁKOS, Péter: Emigrální. In: RÁKOS, Péter: *Prágai őrzárat*. Bratislava, Kalligram 1995, s. 119–121. Zde přetiskujeme český rukopis zachovaný v písemné pozůstalosti P. Rákose.

¹³ P. Rákos tuto inaugurační přednášku (*székfoglaló*) proslavil 5. 5. 2000 v Budapešti, poté co byl v roce 1998 zvolen externím členem Maďarské akademie věd (MTA). Text této přednášky byl následně zveřejněn ve třech mírně se od sebe lišících verzích. Překlad obsažený v tomto svazku byl pořízen na základě: RÁKOS, Péter: Multilaterális megközelítés: alsajátosságok és félreértések leleplezése. A külföldi felsőfokú magyaroktatás peremhelyzetének némely sajátosságai. In: *Székfoglalók 1995–1998*, VI. kötet. Budapest, Akadémiai Kiadó 2003, s. 1–11.

¹⁴ Pod názvem „Dějiny české hungaristiky“ byl tento seriál otištěn v časopise *Amicus Revue* (Nejstarší období, 2000, roč. 9, č. 1, s. 44–46; Zakladatel české hungaristiky a ugrofinistiky Josef Dobrovský, 2000, roč. 9, č. 2, s. 47–49; František Palacký, znalec uherských dějin, 2000, roč. 9, č. 3, s. 33–39; Dankovský, Dudík, Gindely, 2000, roč. 9, č. 4, s. 43–44; Szende Riedl, 2000, roč. 9, č. 5, s. 47–50; Jazykovědná hungaristika v letech 1848–1918, 2001, roč. 10, č. 1, s. 40–41; Historická hungaristika v letech 1848–1918, 2001, roč. 10, č. 2, s. 37–39; Historická hungaristika v letech 1918–1945, 2001, roč. 10, č. 3, s. 31–34; Literárněvědná, jazykovědná a národopisná hungaristika v letech 1918–1945, 2001, roč. 10, č. 5, s. 38–39).

¹⁵ Jde o přetisk a překlad básně RUDNAI, Gábor: U Radnice. *Dunatükör*, 2008, roč. 7, č. 1–2, február–aprilis, s. 46–47.

¹⁶ Jde o přetisk textů GAL, Evžen: Před přijímacími zkouškami. Momentka z výuky maďarštiny v Ústavu lingvistiky a ugrofinistiky Karlovy university v Praze. *Amicus Revue*, 1994, roč. 3, srpen, s. 25–28; O studiu maďarštiny v Brně. Tamtéž, s. 29–31.

¹⁷ Více o vzniku této stolice na s. 355–357.

¹⁸ Více o těchto událostech na s. 357–359.

¹⁹ Více o okolnostech této korespondence na s. 360–362.

Oddíl uzavírá seznam lektorských cvičení, přednášek a seminárních cvičení z maďarštiny a maďarské filologie vypsanych na pražské univerzitě v letech 1854–1939.

Oddíl VIII. pak představuje fotografickou přílohu sestávající ze 60 snímků, převážně fotografií osobností české univerzitní hungaristiky.

4. DALŠÍ ORGANIZACE PEČUJÍCÍ O ČESKO-MAĎARSKÉ VZTAHY

Přítomná publikace se úžeji tematicky zaměřuje na univerzitní oblast česko-maďarských vztahů. Jelikož však český univerzitní obor maďarština a maďarský univerzitní obor čeština, stejně jako oba spolky maďarských univerzitních studentů v Praze a v Brně, nejsou samozřejmě jedinými institucemi, které aktivně podporují, pěstují a rozvíjejí česko-maďarské a maďarsko-české kulturní a společenské vztahy, bylo by vhodné na tomto místě alespoň velmi stručně zmínit také nejvýznamnější další organizace a iniciativy.

V České republice působí dlouhodobě maďarské kulturní středisko (Maďarský institut, Praha; *Magyar Intézet, Prága*), a to již od roku 1953;²⁰ příslušníky maďarské menšiny v ČR sdružuje od roku 1990 Svaz Maďarů žijících v českých zemích (*Cseh- és Morvaország Magyarok Szövetsége*);²¹ v letech 1992–2007 existoval v Praze AMICUS – Sdružení pro česko-maďarské porozumění a kulturní spolupráci. V Maďarsku pak obdobně působí jako oficiální zástupce české kultury České centrum v Budapešti (*Budapesti Cseh Centrum*) zřízené v roce 1993 (a navazující na činnost československého kulturního střediska fungujícího v Budapešti od roku 1953); a také od léta 1993 Přátelský kruh Bohemia – Spolek maďarských přátel české kultury (*Bohemia Baráti Kör – A cseh kultúra magyarországi barátainak egyesülete*).²²

Několik z právě uvedených organizací také vydává (či vydávalo) periodika dedikovaná oblasti jejich působení v česko-maďarském kulturním a společenském stykání: Svaz Maďarů žijících v českých zemích vydává v Praze od roku 1993 maďarskojazyčný časopis *Prágai Tükör* a v Brně od roku 1995 časopis *Briinni Magyar Futár*, spolek Bohemia od svého vzniku maďarskojazyčný časopis *Bohemia – Folyóirat a cseh kultúra barátainak*; v letech 1992–2005 vycházelo v Praze českojazyčné revue *Amicus*²³ a v období 2003–2007 byl také publikován českojazyčný internetový časopis pro současnou maďarskou literaturu *Soumar* (Současná maďarská revue).

5. PODĚKOVÁNÍ

Tato kolektivní monografie se částečně opírá o materiály příspěvků, které zazněly na konferenci *160 let české univerzitní hungaristiky*, jež se konala 26.–27. listopadu 2013 v Praze. Konferenci uspořádala Katedra středoevropských studií Filozofické fakulty Univerzity

²⁰ Více viz *50 let Maďarského kulturního střediska v Praze*. Praha, Maďarské kulturní středisko 2003.

²¹ Více viz GAL, Evžen (ed.): *Visszaemlékezés*. Praha, Svaz Maďarů žijících v českých zemích 2015.

²² Více viz MOLNÁR, Éva: Szülinapi Kavalkád: 20 éves a Bohémia Baráti Kör. *Bohemia*, 2013. április–2014. március, roč. 21, č. 1–4, s. 12–14.

²³ Poslední sešit vyšel v roce 2005 jako sborník.

Karlovy v Praze ve spolupráci s pražským Maďarským institutem, v jehož prostorách se také konference odehrála. Bohužel nelze na tomto místě uvést všechny, bez nichž by konference a tato kniha – ať už jednotlivé její části či kniha jako celek – nevznikly nebo alespoň nevznikly v takovéto podobě. Uvádět jména pouze některých z nich by pak nebylo spravedlivé. Všem jim náleží upřímné a vřelé poděkování!

PROMĚNLIVÉ ROLE MEZINÁRODNÍ SPOLEČNOSTI PRO HUNGAROLOGII²⁴

István Monok

Instituce je užitečná, vždy když má nějaká skupina lidí společný zájem, který považuje za důležitý. Každá instituce zároveň žije svým vlastním životem. Má své zaměstnance, osoby, které žijí z toho, že ji zastupují a rozvíjejí, a samotná instituce pak začíná reprezentovat jisté zájmy. Nejprve v souladu s původně stanovenými cíli, později reprezentuje své vlastní cíle institucionální. Neznám žádný bohubilý záměr, jehož příběh by se nevyvíjel takto. Domnívám se, že i proto byl Martin Luther nucen zapsat: *Ecclesia semper reformanda est* – možná že ani on by neviděl rád reformní snahy církve jím založené, které poukazují na cíle „původní“. Těch nedosáhl ani on sám.

Roku 1802 dostal Ferenc Széchényi (1754–1820) od císaře Františka povolení založit knihovnu, kterou pojmenoval *Bibliotheca Regnicolaris*. Zakladatel nazval budoucí sbírku takto, nikoliv názvem *Bibliotheca Nationalis* ani *Bibliotheca Nationalis Hungariae*, a už vůbec ne *Bibliotheca Hungarica Nationalis*. Svůj záměr formuloval tak, že by v jedné sbírce rád shromáždil všechna *hungarica*, neboli veškeré dokumenty vztahující se k Maďarům a k *Hungarii* a umožnil k nim přístup. *Hungaria* není totéž co Maďarsko, ba ani Uhersko, je to *Regnum Hungariae* (a v době založení sbírky například nebylo jeho součástí Sedmihradsko). Otázka zní: když Róbert Gragger (1887–1926) jakožto vedoucí Maďarského semináře (*Ungarisches Seminar*) Berlínské univerzity zahájil svoji činnost (19. srpna 1916) a začal používat pojem „hungarologie“ (*Hungarologie*), jakou disciplínu tím měl na mysli? Seminář totiž vznikl za účelem vyučovat „maďarský jazyk a literaturu“. V pracovním plánu prvního čísla *Ungarische Jahrbücher*, který vyšel poprvé roku 1921, Gragger jasně proklamuje svůj záměr:

Na prahu nového světa [...] je povinností zodpovědného člověka, aby se snažil o věcné seznámení s národ²⁵. [...] *Ungarische Jahrbücher* chtěl být vědeckým orgánem pro maďarský jazyk, historii a kulturu [...]. Kromě úzce pojatých otázek vědeckých je třeba každou hospodářskou, sociální, politickou a uměleckou otázku chápat jako otázku kulturní, neboť kultura pro nás

²⁴ Mezinárodní společnost pro hungarologii (*Nemzetközi Magyarstudományi Társaság; International Association of Hungarian Studies*) sdružuje odborníky zabývající se maďarským jazykem, kulturou a společností, byla založena v roce 1977. István Monok je v současnosti spolupředsedou (*társelnök*) této společnosti. (Pozn. editora.)

²⁵ Pojem *nép* (lid) užitý autorem článku zde překládám do češtiny jako *národ*. (Pozn. překladatelky.)

znamená souhrn hmotných a duševních výtvorů a institucí historicky zakořeněných ve společenském životě člověka.²⁶

Ve skutečnosti to, že jazyk a literaturu lze vyučovat bez široce pojatých poznatků z historie a dějin umění, tvrdí někteří teprve v poslední době. A jsou to nejspíš ti, kteří se o sebe navzájem zajímají asi natolik, aby se od druhého mohli dozvědět, co a kde koupit a jak se v cizí zemi zorientovat.

Jeden ze základních problémů pěstování „hungarologie“ ovšem vždy spočíval v tom, zda ne-Maďaři zajímající se o maďarštinu, maďarskou literaturu nebo umění dokážou přijmout názor, který je dnes v Maďarsku plně přijat. Tento názor říká, že žádný kulturní jev nelze pochopit, pokoušíme-li se okolnosti jeho vzniku nahlížet anachronicky. Neboli pokud rozebíráme maďarské literární dílo, které vzniklo v 17. století na území dnešního Slovenska, nemůžeme nevzít v úvahu fakt, že v tehdejšímu Uherském království je třeba počítat především s německými kulturními vlivy, s aktivní znalostí antických autorů a řekněme se znalostí názorů dobové slovenské inteligence. V tomto smyslu *a pouze v tomto smyslu* je předmětem hungarologie také zkoumání německých, slovenských, latinských a jiných textů napsaných na tomto území. To považuji za pravidlo i v tom případě, kdy někdo chce „prostě jenom“ vyučovat maďarštinu v rámci univerzitního kurzu (tedy nikoliv v jazykovém kurzu obchodní maďarštiny).

Od té doby, co Róbert Gragger vymezil pojem *hungarologie* a popsal jeho obsah, vedou se o tomto výrazu četné diskuse.²⁷ Každá z těchto diskusí nutně a přirozeně nesla charakteristiku období, v němž se odehrávala. Kulturní politika Maďarska i jednotlivých států, které hungarologická pracoviště přijaly a financovaly, chtěly vždy do výkladu tohoto pojmu zasahovat a také do něj zasahovat uměly a umějí. Sami badatelé a univerzitní pedagogové si chtějí zachovat „odbornou úroveň“, ale přesto se neustále konfrontujeme s tím, že každý z nás patří k jiné vědecké škole, máme jisté kulturní zájmy a vkus, kterým se naštěstí navzájem lišíme, a v této otázce není většina z nás determinována předsudky, které by byly určeny politickým přesvědčením. Pokud ano, pak v této diskusi zastává nikoliv odborné, ale politické stanovisko a obor se musí rozhodnout, zda chce vést politické diskuse.

Tak jako je víra něco jiného než náboženství a něco velmi jiného než církve (institute), tak jako je právo na svobodu projevu něco jiného než svoboda tisku a něco velmi jiného než tisk (institute, která má své majitele s jejich materiálními zájmy), stejně tak je souhrn znalostí vztahujících se k Maďarům a všem jejich státním útvarům něco jiného než věda o Maďarech (hungarologie) a něco velmi jiného než systém hungarologických institucí. Ve všech oblastech je to tak, že v nich pracují poctiví kazatelé, úředníci plnící své každodenní povinnosti, posedlí fanatici, kanovníci, biskupové a arcibiskupové, ba dokonce i tací, kteří se považují za papeže.

O každém národním společenství a zemi přemýšlíme v toposech, o sobě stejně jako o druhých. Činíme to z nedostatku znalostí nebo prostě z pohodlnosti. Setkáváme se s tím každodenně i ve vlastní odborné práci. Často to zažíváme tak, že západoevropská pracoviště

²⁶ Maďarsky cituje KORNYA, László: Gragger Róbert és az Ungarische Jahrbücher. *Hungarológia*, 1993, roč. 1, č. 2, s. 37.

²⁷ Za mnohé např.: GLAY, Béla – B. NÁDOR, Orsolya (eds.): *A hungarológia fogalma*. Budapest, Nemzetközi Hungarológiai Központ 1990. Jeden z textů tohoto sborníku je přístupný také česky: RÁKOS, Petr: Hungarologie: věc a slovo. In: RÁKOS, Petr: *Neúnavná slova*. Praha, Academia 2011, s. 503–512.

občas pozvou na nějakou akci odborníka ze střední Evropy s poukazem na to, že „musí pozvat také někoho z Východu“, nebo z taktických důvodů (snadněji tak získají finanční podporu), aniž by však o jeho názor projevil skutečný zájem. Jeden příklad za všechny: díky mezinárodní spolupráci docílila v 70. a 80. letech 20. století západoevropská pracoviště mimořádných výsledků, prestiže a hlubšího poznání při výzkumu středověkých a renesančních dvorů. Jejich odborné výstupy jsou skutečně významné, jen se vůbec nezabývají dvory „východního bloku“. Vynechat z kontextu Evropy 15. století Krakov, Prahu nebo Budín je nepřijatelné již z čistě odborného hlediska. Jenže příslušná odborná literatura tehdy existovala jen v exotických jazycích a udržovat kontakt s polskými, českými, slovenskými, rumunskými, chorvatskými nebo maďarskými odborníky bylo složité, a tak tedy zůstalo u „sterilní“ západní Evropy.

Svou práci vzájemně nesledovali ani odborníci humanitních věd středoevropského regionu a dodnes se na tom příliš nezměnilo. Částečně je to způsobeno jazykovými obtížemi, částečně tím, že nejenže jednotlivá národní vědomí nepřesahují oblasti, v nichž tyto národy žijí dnes – ve formulaci tohoto výrazu se odvolávám na studii Istvána Bibóa²⁸ –, ale také v uvažování o společném kulturním dědictví je upozaďováno ono „společné“ (a tento stav trvá dodnes).

Mezinárodní společnost pro maďarskou filologii byla založena roku 1977. Název byl zvolen nikoliv proto, že by nějaké spolky šilenců diskvalifikovaly výraz „hungarologie“, ale proto, že samotné obory, které by mohly mít v zájmovém poli hungarologii, nebyly schopny se dohodnout na tom, čím práci má tato společnost (jako instituce) podporovat a koho má tato instituce reprezentovat u světových odborných organizací (UNESCO CIPSH FILLM). Jako první se dohodly především filologické obory, představitelé maďarské filologie, tedy jazyka, literatury a etnografie.

Jejich jasně stanoveným cílem bylo vyhledat všechny výzkumníky a vysokoškolské pedagogy, kteří se ve světě zabývají „hungarologií“, umožnit jim vzájemně se informovat o své práci (roční bibliografie), vybavit je odbornou literaturou a získat zahraniční odbornou literaturu pro maďarské knihovny, dále vytvořit fórum pro živé diskuse (výměnu názorů, konference, kongresy) a zajistit vydávání studií ve světových jazycích. Motivovat badatele, kteří nežijí v Maďarsku, a zvláště pak ty, kteří působí na územích bývalého Uherského království, aby do Maďarska přijížděli na badatelské pobyty (velká část pramenů k výzkumu tohoto regionu je totiž uchována právě zde) a vytvořit k tomu stipendijní program. Shrňme-li to: poznat názory druhých a vyslovit ty své. Společnost tedy založila periodikum *Hungarológiai Értesítő*, v němž se setkávaly články zasílané z nejrůznějších částí světa do Budapešti spolu s články vydanými v Maďarsku, každý rok vycházely také bibliografické kapitoly. Časopis *Hungarian Studies* pak publikoval studie na maďarská témata v angličtině, němčině, francouzštině a italštině.

Od počátku se vyskytly zásadní diskutabilní body. Například: je možné pěstovat hungarologii jen v maďarštině? Nebo: může být hungarologem jen ten, kdo maďarsky alespoň čte? Poznávám, že prameny k hungarologii (prameny k výzkumu maďarské historie) jsou dodnes z většiny psané nemaďarsky (jsou psané především latinsky, německy a maďarsky,

²⁸ Maďarsky např.: Bibó, István: *Eltorzult magyar alkat, zsákutcás magyar történelem*. Budapest, Argumentum 2012. Česky: Bibó, István: Deformovaný maďarský naturel, slepá ulička maďarských dějin. In: Bibó, István: *Bída malých národů východní Evropy*. Brno – Bratislava, Doplněk – Kalligram 1997, s. 325–366.

ale mohl bych zde jmenovat řadu dalších jazyků). Je hungarologem ten, kdo se zabývá historickým jevem nebo jevem z oblasti duchovních dějin (*Geistesgeschichte*) a předmětem jeho komparatistického zkoumání bude záležitost maďarská, kterou pojedná na základě studia dostupných pramenů psaných v jiném jazyce nebo na základě četby cizojazyčné odborné literatury? Máme pod pojmem hungarologie rozumět metodiku výuky maďarského jazyka? (Jiné nazírání na hungarologii než jako na výuku tohoto zvláštního jazyka není na mnoha katedrách mimo Maďarsko vítáno – na to by někdejší předseda Společnosti Petr Rákos řekl, že v tom případě je na těchto místech třeba omezit se na výuku maďarského jazyka, neboť „hungarologie není to, co nabízí ústředí, ale to, čeho si žádá dané prostředí“.²⁹)

Historikové se roku 1977 domnívali, že k uskutečnění všech těchto a podobných cílů postačí jejich vlastní institucionální podpora. Hungarologickou diskusi totiž vždy paralelně provází také diskuse kulturněhistorická a podle historiků jsou to právě oni, kdo tuto diskusi skutečně pěstují. V praxi se ovšem – také na příkladu lexikonu dějin umění – ukázalo, že aktivnější byli literáti. Bylo tomu tak i v oblasti hungarologie. Po úspěšném budapeštském (1981) a vídeňském (1986) hungarologickém kongresu se ke Společnosti tedy připojili i historici. Po segedínském kongresu (1991) byla do sféry zájmu Společnosti definitivně včleněna témata historická, témata z dějin umění a církevních dějin, po roce 1989 byla zároveň posílána péče o mladé badatele a pedagogy.

Mladí badatelé chtějí znovu promyšlet historické a kulturněhistorické problémy, které již prodiskutovali jejich předchůdci, namísto otázek postavených na filologických základech si však kladou otázky teoretické. Proto se dostala na pořad dne témata jako křesťanství a maďarská kultura (Řím 1996) a otázky vztahu kultury a moci (Jyväskylä 2001). Bylo tedy jasné, že výrazem „maďarská filologie“ již nelze obsáhnout všechna témata, která pěstují členové této odborné obce. Proto si Společnost změnila jméno na Mezinárodní společnost pro hungarologii.

Od 90. let byly odstraněny překážky, které znemožňovaly bilaterální vztahy mezi institucemi západního a východního bloku a potřeba organizačně podporovat všestranné vzájemné vztahy již nebyla prioritní. Proběhla také technická, mediální revoluce: australský a estonský hungarolog spolu již nekomunikují prostřednictvím Budapešti. Místo tištěných bibliografií a informací se klade důraz na budování informačních portálů přístupných na internetu, badatelé dnes pracují s dokumenty staženými z elektronických knihoven. Ve spolupráci s Elektronickou knihovnou Széchényiho národní knihovny (*Országos Széchényi Könyvtár Magyar Elektronikus Könyvtára*) proto Společnost založila program takzvané Základní digitální knihovny hungarologie (*Digitális Hungarológiai Alapkönyvtár*),³⁰ která se opírá o (doplňený) bibliografický svazek vydaný roku 1986,³¹ jehož tituly jsou zpřístupněny fulltextově elektronicky. Vedle toho jsme do Elektronického archivu periodik³² zařadili některé hungarologické časopisy, které jsou přístupné zároveň z webové stránky Společnosti³³. V programu pokračujeme digitalizací časopisů, které vycházely mezi dvěma světovými válkami ve světových

²⁹ RÁKOS, Péter: A magyar filológia felsőfokú oktatása Közép-Európában. In: M. RÓNA, Judit (ed.): *Hungarológiai oktatás régen és ma*. Budapest – Kecskemét, Tankönyvkiadó – Petőfi 1983, s. 8.

³⁰ Dostupné z: <http://mek.oszk.hu/hungalap/> [cit. 2015-12-14]

³¹ D. MÁTAY, Mária – NYERGES, Judit – V. WINDISCH, Éva (eds.): *Hungarológiai alapkönyvtár. Könyvjegyzék*. Budapest, Nemzetközi Magyar Filológiai Társaság, Tudományos Ismeretterjesztő Társulat 1986.

³² Dostupné z: <http://www.epa.hu/> [cit. 2015-12-14]

³³ Dostupné z: <http://hungarologia.net/> [cit. 2015-12-14]

jazyčích, a paralelně také na vytváření repozitáře digitalizovaných maďarských vědeckých děl Informačního centra Maďarské akademie věd. V průběhu digitalizace úzce spolupracujeme s odbornou zahraniční vědeckou obcí. Nechceme si digitálně přivlastňovat ničí dědictví a také bychom neradi, aby se o to samé pokoušela jakákoliv jiná kulturní obec tím, že by digitálně zveřejňovala cizí kulturní památky. Toto dědictví je společné a internet zaručuje i to, že se digitální kopie můžou objevit jako součást mnoha dokumentačních celků. Umožňuje to zároveň nacházet bezpočet správných textových souvislostí.

Společnost vždy dbala na to, aby její členové nepatřili k extrémním vědeckým školám a také aby nebyli aktivními politiky. Nemáme obavy z útoků, ale chtěli bychom si uchovat odbornost. Pokud není ve vědeckých otázkách možná shoda, usilujeme o jednání, které směřuje k dosažení konsenzu. To samozřejmě budí dojem, že je Společnost konzervativní. Jde možná o jistý „akademický konzervativismus“, tedy o postoj, který ví, že existuje řada pravd a věci se nemění rychle. Odpovědi na otázky hungarologie si vyžadují právě takovýto postoj, neboť je třeba zajistit především prostor pro klidný dialog mezi představiteli řady národů a států.

Mladé vědce se snažíme ke Společnosti přitáhnout také institucionálně. Pro studenty hungarologických doktorských programů organizujeme pravidelná tematická setkání, která svými tématy předznamenávají světové hungarologické kongresy (Debrecen 2006: Kultura, národ a identita; Kluž 2011: Jazyk a kultura v proměnách regionu). Materiály z těchto doktorandských symposií pravidelně vydáváme a zajišťujeme tak budoucím profesionálním badatelům odborné fórum.

Při přípravách na kongres chystaný na rok 2016 do Pécse (konal se zde v srpnu toho roku) se musíme znovu vyrovnat s novými světovými výzvami. Změnila se situace humanitních věd a jejich společenská pozice. Pragmatické uvažování orientované na zisk nejen že pochybuje o užitečnosti humanitních oborů, ale považuje je přímo za škodlivé tím, že znovu poukazuje na minulé nepřátelství a udržují tak napětí mezi národy. Můžeme proti tomu argumentovat, ale institucionální práci nelze nahradit jakkoliv erudovanými odpověďmi jednotlivců. To, jak rychle zastarávají objevy přírodních věd, navíc činí dojem, že dějiny těchto oborů nebo evidence a hodnotová hierarchizace tvůrčích výkonů minulosti jsou činností zbytečnou. V dnešním Maďarsku přichází o svoje instituce řada historických analýz poznatků z přírodních a technických věd (jsou rušeny univerzitní katedry i občanská sdružení). Nabízí se tedy oprávněná otázka, zda by podobně jako dějiny umění neměly být zařazeny mezi hungarologické disciplíny také dějiny vědy a techniky.

Podle četných hlasů by se Mezinárodní společnost pro hungarologii měla místo obohacování o nové obory stát opět jazykově a literárně (případně ještě etnograficky) zaměřenou společností. Méně úkolů, potažmo méně sporů a usilování na méně frontách. Přípravy na kongresové shromáždění chystané v roce 2016 jsou každopádně provázeny řadou protichůdných argumentací. Všichni se ovšem shodnou na tom, že Mezinárodní společnost pro hungarologii by měla být nadále odborným fórem, takovým, jež dokáže různost politických náhledů, mravů a vkusu svých členů udržet v rovnováze.

Přeložila Marta Pató

I.
DĚJINY ČESKÉ UNIVERZITNÍ
HUNGARISTIKY

Dějiny výuky maďarštiny a maďarské filologie na českých univerzitách (<i>Jiří Januška</i>)	27
Menšinová vysokoškolská výuka jako politická otázka – maďarské požadavky v Československu 1918–1938 (<i>Andrej Tóth</i>)	66
Život a dílo prvního „tvůrce“ české hungarologie Františka Brábka (<i>Marcella Husová</i>)	76
Několik poznámek ke korespondenci Pavla Bujnáka a Alberta Pražáka (<i>Marta Pató</i>)	83
Esej jako metoda? Obrysy literárněteoretického konceptu Petra Rákose (<i>Evžen Gál</i>)	91
Hungaristika v životním díle Josefa Macúrka (<i>Marta Romportlová</i>)	97
Richard Pražák – hungarista a Středoevropan (<i>Vladimír Goněc</i>)	100
Pražská univerzitní hungaristika a její role v oblasti překladů maďarské beletrie (<i>Simona Kolmanová</i>)	105

DĚJINY VÝUKY MAĎARŠTINY A MAĎARSKÉ FILOLOGIE NA ČESKÝCH UNIVERZITÁCH³⁴

Jiří Januška

1. Úvod

Obsahem této kapitoly je ucelený přehled dějin výuky maďarštiny jako filologického studijního oboru a jako cizího jazyka na českých univerzitách.³⁵ Perspektiva, ze které je zde toto téma zpracováno, je perspektiva univerzity jakožto instituce – tato studie tedy nepojednává primárně ani o politických a společenských okolnostech vyučování, ani o jeho ideové a meritorní náplni.

Dosavadní literaturu shrnující dějiny české hungaristiky lze přirozeně rozdělit do několika podskupin. Jsou to zaprvé texty, jež se zabývají pouze určitým obdobím výuky maďarštiny či maďarské filologie na některé z českých vysokých škol: obecná shrnutí dějin pražské filozofické fakulty,³⁶ stručný přehled výuky maďarštiny na pražské univerzitě,³⁷ stať o období prvního obsazení stolice maďarštiny v Praze v polovině 19. století,³⁸ o období následujících přibližně sta let výuky maďarštiny tamtéž,³⁹ o meziválečném období⁴⁰ a také o první fázi existence lektorátu maďarštiny na pražské technice.⁴¹ Zadruhé jsou to texty, jež rámcově informují o výuce oboru maďarština, ale primárně se zaměřují na představení české hungaristiky jakožto badatelské disciplíny (ať už formou výčtu jmen badatelů, témat jejich výzkumu nebo

³⁴ Tato kapitola je rozšířenou verzí studie JANUŠKA, Jiří: Dějiny výuky maďarštiny a maďarské filologie na českých univerzitách. *Acta Universitatis Carolinae – Historia Universitatis Carolinae Pragensis*, 2012, Tomus 52, Fasc. 2, s. 69–100. Rozšíření a přepracování se týká především podkapitol 2.1 a 3.1. Autor by chtěl na tomto místě poděkovat všem, kteří mu při sběru podkladů a při psaní této kapitoly pomáhali.

³⁵ Ačkoliv je tato studie primárně zaměřena právě na maďarštinu, velmi okrajově poskytuje údaje také o výuce jiných ugrofinských jazyků.

³⁶ PETRÁŇ, Josef: *Nástin dějin filozofické fakulty Univerzity Karlovy v Praze*. Praha, Univerzita Karlova 1983, s. 246, 317 a 331; PETRÁŇ, Josef: Filozofická fakulta (1918–1945). In: HAVRÁNEK, Jan – POUŠTA, Zdeněk (eds.): *Dějiny Univerzity Karlovy IV*. Praha, Univerzita Karlova 1998, s. 147. (V obou pracích také obecné poučení o vývoji filozofické fakulty a o proměnách systému univerzitního studia).

³⁷ VARGA, Rózsa: Magyar nyelv- és irodalomoktatás a prágai Károlyi Egyetemen. *Kortárs*, 1977, roč. 21, č. 6, s. 977–979.

³⁸ ŠIMEČEK, Zdeněk: Z počátků institucionálního zajištění hungaristických studií v českých zemích. *Slovanský přehled*, 1979, roč. 65, č. 5, s. 400–405.

³⁹ BLÜMLOVÁ, Dagmar – BLÜML, Josef: A magyar oktatás történetéből a Károlyi Egyetemen. *Bohemia* (Budapest), 1996, roč. 4, č. 1–2, s. 33. Přetištěno tamtéž, 1998, roč. 6, č. 1–2, s. 36.

⁴⁰ TURCEL, Lajos: A magyar szakos tanárképzés helyzete Pozsonyban és Prágában 1922 és 1959 között. *Irodalmi Szemle*, 2002, roč. 45, č. 9, s. 40–50.

⁴¹ PŘÍDALOVÁ, Praga: Z historie výuky jazyků na pražské české technice (období let 1846–1918). *Acta polytechnica – Práce ČVUT v Praze*, 1987, 8 (VI, 3), s. 5–27.

publikací prezentujících výsledky bádání): komplexní přehledy,⁴² přehled československé hungaristiky v 19. a 20. století⁴³ a také texty o výsledcích brněnské hungaristiky.⁴⁴ Zatřetí jsou to stati věnující se pouze badatelské stránce české hungaristiky: období před institucionálním zakotvením oboru (tj. do poloviny 19. století),⁴⁵ texty zaměřující se na brněnské hungaristické pracoviště⁴⁶ a texty o některých hungaristických subdisciplínách – literární vědě⁴⁷ a historiografii⁴⁸. Poslední podskupinou jsou texty týkající se dobových aktualit oboru nebo náplně výuky v určitém období,⁴⁹ texty napsané při nějaké konkrétní výjimečné

⁴² PRAŽÁK, Richard: Die Entwicklung der tschechischen Hungarologie. *Hungarian studies* (Budapest), 1999, roč. 13, č. 2, s. 285–297; RÁKOS, Péter: Hungarológia Cseh Köztársaságban. *Hungarologische Beiträge*, 1995, č. 4, s. 81–90; seriál článků Richarda Pražáka v časopise *Amicus Revue* (dále AR), který je rovněž přetištěn v tomto svazku na s. 100–105: Dějiny české hungaristiky: nejstarší období, AR, roč. 9, č. 1, 2000, s. 44–46; Dějiny české hungaristiky 2: zakladatel české hungaristiky a ugrofinistiky Josef Dobrovský, AR, roč. 9, č. 2, 2000, s. 47–49; Dějiny české hungaristiky 3: František Palacký, znalec uherských dějin, AR, roč. 9, č. 3, 2000, s. 33–39; Dějiny české hungaristiky 4: Dankovský, Dudík, Gindely, AR, roč. 9, č. 4, 2000, s. 43–44; Dějiny české hungaristiky 5: Szende Riedl, AR, roč. 9, č. 5, 2000, s. 47–50; Dějiny české hungaristiky 6: jazykovědná hungaristika v letech 1848–1918, AR, roč. 10, č. 1, 2001, s. 40–41; Dějiny české hungaristiky 7: historická hungaristika v letech 1848–1918, AR, roč. 10, č. 2, 2001, s. 37–39; Dějiny české hungaristiky 8: historická hungaristika v letech 1918–1945, AR, roč. 10, č. 3, 2001, s. 31–34; Dějiny české hungaristiky 9: literárněvědná, jazykovědná a národopisná hungaristika v letech 1918–1945, AR, roč. 10, č. 5, 2001, s. 38–39.

⁴³ PRAŽÁK, Richard: Hungarológia Csehszlovákiában. *A hungarológia oktatása*, 1989, roč. 3, č. 5–6, s. 11–27. Zkrácené verze tohoto článku: PRAŽÁK, Richard: Hungarológia Csehszlovákiában. *Hungarológiai Értesítő*, 1987, roč. 9, č. 3–4, s. 231–237; PRAŽÁK, Richard: Hungarológia Cseh- és Morvaországban 1945 után. In: *Az I. Nemzetközi hungarológia-oktatási konferencia előadásai I.* Budapest, Nemzetközi Hungarológiai Központ 1990, s. 288–293.

⁴⁴ PRAŽÁK, Richard: Hungarológiai kutatás a brnői egyetemen. *Hungarológiai Értesítő*, 1980, roč. 2, s. 470–471; PETNEKI, Áron: A magyar nyelv és irodalom műhelye Brnóban: beszélgetés Richard Pražák docenssel. *Magyar Nemzet* (Budapešť), 7. 12. 1980, roč. 36, s. 9.

⁴⁵ PRAŽÁK, Richard: A cseh hungarológia kialakulásának története. In: M. RÓNA, Judit (ed.): *Hungarológiai oktatás régen és ma*. Budapest, Tankönyvkiadó 1983, s. 26–28; PRAŽÁK, Richard: Geneze české a slovenské hungaristiky. In: HEJL, František – PRAŽÁK, Richard (eds.): *Současný stav a úkoly československé hungaristiky*. Brno, Rektorát UJEP 1985, s. 49–61; PRAŽÁK, Richard: Genesis der tschechischen Finno-Ugristik. In: KERESZTES, László – MATICSÁK, Sándor (eds.): *Congressus septimus internationalis fenno-ugristarum, I B, Sessiones plenares et symposia*. Debrecen, KLTE 1990, s. 116–118.

⁴⁶ PRAŽÁK, Richard: Kabinet balkanistiky a hungaristiky. In: *Ročenka brněnské univerzity 1964–1968*. Brno, Universita J. E. Purkyně 1969, s. 427–429; PRAŽÁK, Richard: Kabinet balkanistiky a hungaristiky. In: *Ročenka Univerzity Jana Evangelisty Purkyně 1968–1975*. Brno, Universita J. E. Purkyně 1976, s. 690–693; PRAŽÁK, Richard: Dvacetiletí vědeckého pracoviště. *Lidová demokracie*, 4. 6. 1986, roč. 42, s. 6; PRAŽÁK, Richard: Hungaristika. In: HEJL, František (ed.): *Slavica na Univerzitě J. E. Purkyně v Brně*. Brno, Universita J. E. Purkyně 1973, s. 118–119; PRAŽÁK, Richard: Hungaristika. In: DOROVSKÝ, Ivan: *Slavica na Masarykově univerzitě v Brně*. Brno, Masarykova univerzita 1993, s. 83–86; PRAŽÁK, Richard: Ugrofinistika. In: DOROVSKÝ, Ivan: *Slavica na Masarykově univerzitě v Brně*. Brno, Masarykova univerzita 1993, s. 87.

⁴⁷ RÁKOS, Péter: Magyar irodalomkutatás Prágában és Brnóban. *Irodalomtörténeti Közlemények*, 1964, roč. 68, č. 1, s. 127–129.

⁴⁸ VALENTA, Jaroslav: Dějiny Maďarska. In: ŠESTÁK, Miroslav – VLČEK, Radomír (eds.): *Východoevropská studia v České republice 1990–2000: historie*. Praha, Historický ústav AV ČR 2001; Bibliografie českých prací z let 1990–2000 o maďarských dějinách, tamtéž, s. 178–180; HLAVIČKOVÁ, Zora: Czech Historiography on Hungary. In: ROUBAL, Petr – VĚBER, Václav (eds.): *The history of East Central Europe and Russia. On the occasion of the 25th anniversary of the death of Jan Slavík*. Praha, National Library of the Czech Republic, Slavonic Library 2004, s. 123–144.

⁴⁹ GÁL, Evžen: Před přijímacími zkouškami. Momentka z výuky maďarštiny v Ústavu lingvistiky a ugrofinistiky Karlovy university v Praze. *Amicus Revue*, srpen 1994, roč. 3, s. 25–28 (přetištěno zde na s. 349–352); (bez autora): O studiu maďarštiny v Brně. Tamtéž, s. 29–31 (přetištěno zde na s. 352–355); GÁL, Evžen: Co nového na hungaristice. *Amicus Revue*, říjen 1997, roč. 6, s. 11; KOLMANOVÁ, Simona: A magyar művelődés évszázadai Csehországban, avagy a prágai hungarológia oktatása és dilemmái. *Prágai Tükör*, 2001, roč. 9, č. 4, s. 11–15; SCHREIER, Angéla: A magyar nyelv oktatása Csehországban. In: MATICSÁK, Sándor (ed.): *Nyelv, nemzet, identitás. A VI. Nemzetközi Hungarológiai Kongresszus (Debrecen, 2006, augusztus 22–26.) nyelvészeti előadásai*. Debrecen – Budapest, Nemzetközi Magyarságtudományi Társaság 2007, s. 75–78.

příležitosti,⁵⁰ rozhovory,⁵¹ texty vzpomínkové⁵² nebo zpravodajské texty podávající základní informace širšímu publiku.⁵³ Pro doplnění uveďme, že kromě této literatury pojednávající o dějinách české hungaristiky byly publikovány i obecné úvahy na téma podmínek a možnosti existence tohoto oboru na našem území.⁵⁴

Na rozdíl od většiny právě uvedené literatury je tato kapitola založena převážně na studiu primárních dokumentů, ke kterým rovněž na příslušných místech odkazuje. Nejdůležitějšími zdroji informací, o které se tato studie opírá, jsou seznamy přednášek vydané jednotlivými univerzitami, dokumenty uložené v univerzitních a jiných archivech a při zpracování nejnovějších období také osobní svědectví pamětníků. Díky tomu je možné opravit mnohé omyly a nepřesnosti, jež jsou obsaženy ve výše uvedené literatuře (k čemuž ovšem na daných místech není odkazováno). Jednotlivá období jsou rekonstruovaná a rekonstruovatelná v různé míře podrobnosti, v závislosti na dochovanosti a dostupnosti primárních dokumentů.

2. Univerzita v Praze

2.1 Období 1854–1860⁵⁵

Maďarština jakožto předmět výuky se na pražské univerzitě objevila poprvé v roce 1854.⁵⁶ Z literatury shrnující dějiny institucionální výuky maďarštiny jako cizího jazyka vyplývá, že pražská univerzitní stolice maďarštiny, která tenkrát vznikla a na níž výuka probíhala mezi lety 1854–60, byla teprve druhou univerzitní stolicí maďarštiny mimo Uhry (první vznikla ve Vídni).⁵⁷ Jednalo se o stolicí obsazenou nikoli profesorem, nýbrž tzv. učitelem v užším smyslu (*Lehrer im engern Sinne*)⁵⁸ – to znamená, že jejím účelem nebylo vědecké studium maďarštiny, nýbrž její praktická výuka. Díky aktivitě tehdy mladého začínajícího vědce

⁵⁰ GÁL, Evžen: Hungaristika na Filozofické fakultě UK. *Forum: časopis Univerzity Karlovy*, 1998, roč. 4, č. 7, s. 8.

⁵¹ KIS, Tibor: Hungarisztikai múhely Brnóban: beszélgetés Richard Pražákkal, a Purkyně Egyetem docensével. *Népszabadság*, 14. 5. 1988, roč. 46, s. 16.

⁵² PRAŽÁK, Richard: Studentská vzpomínka na Petra Rákose. In: GÁL, Evžen – BERKES, Tamás – KOLMANOVÁ, Simona (eds.): *Ab imo pectore. K sedmdesátinám Petra Rákose. Slavica Pragensia*, roč. 37, Praha 1995, s. 24–25; RUDNÁI, Gábor: Prágai séta. *Prágai Tükör*, 2005, roč. 13, č. 5, s. 15.

⁵³ SZALATNAI, Rezső: A magyar irodalom múhelye Prágában. *Magyar Hírek* (Budapest), 1972, roč. 25, č. 5, s. 10.

⁵⁴ RÁKOS, Péter: A magyar filológia felsőfokú oktatása Közép-Európában. In: M. RÓNA, Judit (ed.): *Hungarológiai oktatás régen és ma*. Budapest – Kecskemét, Tankönyvkiadó 1983, s. 7–14; a také inaugurační projev Petra Rákose při přijetí za člena Maďarské akademie věd, zde s. 310–318.

⁵⁵ Tato podkapitola mohla ve stávající podobě vzniknout pouze díky pomoci Petra Příši, kterému chce autor vyjádřit své hluboké díky.

⁵⁶ Obecně o dějinách studia jazyků na Karlově univerzitě BERÁNEK, Karel: K počátkům studia jazyků na Karlově univerzitě. *Časopis Společnosti přátel starožitností*, 1961, roč. 69, č. 2, s. 91–93. Na univerzitě v Pešti byla výuka slovenského jazykozpytu a literatury zahájena již na podzim 1849 (SZÖGI, László /ed./: *Az Eötvös Loránd Tudományegyetem története 1635–2002*. Budapest, Eötvös Kiadó 2003, s. 156, 181–182).

⁵⁷ Prvním učitelem maďarštiny na univerzitě ve Vídni byl od roku 1806 József Márton (1771–1840). Na počátku roku 1848 (rozhodnutím císaře z 22. 1.) byla pro maďarštinu systemizována na vídeňské univerzitě stolice, kterou obsadil Nepomuki János Reméle (1808–1873) (*Wiener Zeitung*, 5. 2. 1848, s. 157). Srov. NÁDOR, Orsolya: A magyar mint idegen nyelv tanításának múltja. In: HEGEDŰS, Rita – NÁDOR, Orsolya (eds.): *Magyar nyelvmester*. Budapest, Tinta Könyvkiadó 2006, s. 23–24; MIKÓ PÁLNÉ: *Márton József a magyar nyelvért*. Budapest, ELTE 1982; MIKÓ PÁLNÉ: *Marseillaise és Gotterhalte*. Budapest, Magvető Kiadó 1986; SZINNYEI, József: Reméle Nep. János. *Magyar írók élete és munkái*, 11. sv. Budapest, Hornyánszky 1906, s. 752–754.

⁵⁸ V dnešní terminologii to odpovídá pozici lektora.

Mansveta Riedla⁵⁹ (1831–1873), který na ni byl jmenován, však tento svůj původní úkol značně přesáhla.⁶⁰

V letech 1848–50 proběhla na vysokých školách rakouské monarchie studijní reforma, která značně upravila také studium na filozofických fakultách. Ty přestaly plnit propedeutickou funkci „přípravky“ pro další studium a získaly postavení rovnocenné s ostatními univerzitními fakultami. Jejich hlavním posláním se stalo pěstovat vědu a vychovávat středoškolské profesory. Jednou z pěti sekcí, do kterých byly obory na filozofické fakultě organizovány, byla sekce filologie, literatura a lingvistika.⁶¹

Profesorský sbor (profesorské kolegium) filozofické fakulty univerzity v Praze zformuloval 30. 7. 1853 žádost k c. k. ministerstvu vyučování, aby na ní byla zřízena učitelská stolice (*Lehrkanzel*) maďarštiny.⁶² Žádost podepsaná tehdejším děkanem profesorského sboru matematikem Wilhelmem Matzkou (1798–1891) se nejprve odvolávala na provizorní zákon o organizaci akademických úřadů, který stanovuje, že profesorský sbor je povinen dbát na to, aby na jeho fakultě byly dostatečně zastoupeny učební předměty, a v případě existujících mezer činit návrhy na jejich zacelení. Dále uváděla:

Taková mezera je nyní s politováním vnímána na zdejší filozofické fakultě v tom smyslu, že ačkoli na ní existují stolice téměř všech hlavních jazyků rakouské monarchie a jsou zde vyučovány dokonce i některé zahraniční jazyky, totiž francouzský a anglický, přesto na pražské univerzitě dosud není zastoupen jazyk jedné z největších korunních zemí Rakouska, totiž jazyk maďarský.

Protože se nyní, kdy jsou do Uherského království při jeho změněných poměrech ustanovování úředníci z ostatních provincií rakouské monarchie, zejména rovněž z Čech, ukazuje nedostatek, že z důvodu neexistence stolice maďarského jazyka v Čechách není téměř nikdo z nich schopen tohoto poněkud složitějšího jazyka, tudíž není schopen dorozumět se s těmi obyvateli Uher, kteří nejsou zároveň znalí také německé nebo české řeči; proto se ukazuje jako naléhavě nutná potřeba samostatné placené stolice maďarského jazyka, jak již existuje ve Vídni, rovněž na pražské univerzitě, a podepsané profesorské kolegium se následkem toho odhodlává uctivě požádat o zřízení takové jazykové stolice na zdejší filozofické fakultě.^{63 64}

⁵⁹ V české literatuře je znám pod maďarskou podobou svého jména jako *Szende* Riedl. Avšak s ohledem na to, že sám ve slovanském (tj. českém a slovenském) prostředí používal podobu jména *Mansvet*, je v přítomném svazku nazýván takto. Mansvet Riedl, věnující se později zejména srovnávací jazykovědě a literární kritice, působil během svého pražského období kromě sféry univerzitní výuky velmi aktivně také v oblasti zprostředkovávání kulturních vztahů mezi slovanským (zejména českým) a maďarským světem. Více o něm v medailonku (s. 251–258) a v přehledu na s. 413–414.

⁶⁰ Co se týká výuky jiných ugrofinských jazyků, v druhé polovině 19. století byla na pražské (po rozdělení na pražské německé) univerzitě několikrát přednášena i finština. Přednášel ji Alfred Ludwig (1832–1912), profesor srovnávacího jazykozpytu a indolog. (Více o něm ZUBATÝ, Josef: Alfred Ludwig. *Almanach České akademie*, 1913, roč. 23, s. 144–156.) Ludwig ohlásil v obou semestrech studijního roku 1878/79, v zimním semestru 1883/84, v letním semestru 1890/91 a v zimním semestru 1891/92 přednášky o mluvnici finštiny (v roce 1878/79 spojených s interpretací vybraných pasáží *Kalevaly*). (V seznamu přednášek pro zimní semestr 1882/83 se sděluje, že má A. Ludwig dovolenou a ohlásí přednášky později.)

⁶¹ Srov. např. KAVKA, František – PETRÁŇ, Josef (eds.): *Dějiny Univerzity Karlovy III (1802–1918)*. Praha, Univerzita Karlova 1997, s. 155–158.

⁶² Österreichisches Staatsarchiv (Wien) (dále ÖStA), Allgemeines Verwaltungsarchiv (dále AVA), Unterrichts UM allgemein Akten, karton (dále k.) 1228, 5 Universität Prag, Philosophie: Ungarisch, 12599/1853.

⁶³ Tamtéž. Přel. Petr Píša.

⁶⁴ Otevřenou zůstává otázka, od koho konkrétně návrh na zřízení stolice maďarštiny vzešel a z jakých pohnutek. V jiném fakultním dokumentu, v závěrečné zprávě za studijní rok 1853/54, kterou sepsal Jeroným Josef

Žádost profesorského kolegia byla nejprve postoupena akademickému senátu univerzity,⁶⁵ následně ji schválil rektor Jiří Norbert Schnabel.⁶⁶ Poté ji podpořilo české c. k. místodržitelství s uctivou poznámkou, že při nynějším trvajícím živém styku mezi všemi c. k. rakouskými korunními zeměmi se jeví zřízení stolice maďarského jazyka na zdejší univerzitě bezesporu jako velmi naléhavá potřeba a že se zdá pro co nejbližší činnost této katedry prospěšné jmenovat okamžitě jedince k tomu schopného.⁶⁷ Ministerstvo kultu a vyučování se ztotožnilo s důvody žádosti. Ve svém přednesu císaři ze 17. 11. 1853 upozornil ministr kultu a vyučování hrabě Lev Thun na množství úředníků z Čech, kteří byli vzhledem k reformám tamější administrativy nasazeni v Uhrách, a na to, že k podobnému stavu bude docházet i v budoucnu. Proto má být kandidátům na zaměstnání ve státních službách poskytnuta příležitost naučit se včas maďarský jazyk a zvýšit tím svou použitelnost pro zaměstnání v Uhrách. Další důvody, proč v Čechách vyučovat maďarský jazyk, podává rostoucí styk mezi jednotlivými korunními zeměmi. Konečně bude výuka maďarského jazyka na pražské univerzitě prospěšná i z vědeckého ohledu, zejména proto, že se zde vyučuje rovněž srovnávací jazykověda. Ministr také upozornil na souhlasné vyjádření ministerstva financí se zřízením stolice se systemizovaným platem 600 zlatých.⁶⁸ Dne 26. 11. 1853 pak císař František Josef zřízení stolice povolil.⁶⁹

Ministerstvo vzápětí, výnosem z 3. 12. 1853, vypsal veřejný konkurz na obsazení učitelského místa s odměnou 600 zlatých ročně a s povinností vyučovat nejméně 5 hodin maďarského jazyka a stylu týdně. Pro konkurz byla určena poměrně brzká uzávěrka 1. 2. 1854.⁷⁰

Zároveň přípis ministerstva vnitra jednotlivým místodržitelstvím z 3. 12. předpokládal, že kompetenci žadatelů o nově zřízený post bude posuzovat profesorské kolegium filozofické fakulty v Pešti. Z tohoto důvodu měli podle vyhlášení konkurzu uchazeči své žádosti zasílat na místodržitelské oddělení v Budíně. Tato podmínka zapříčinila jistě úřední nedorozumění. Pražské místodržitelství, na které zpráva o vyhlášení konkurzu doputovala s týdenním zpožděním, se 17. 12. dotazovalo ministerstva vyučování, zda v textu konkurzu nedošlo k mylnému zaměnění Budína s Prahou, protože konkurzy na obsazení univerzitních stolic obvykle posuzuje právě místodržitelství příslušné korunní země. Na tento naléhavý dotaz odpovědělo

Zeidler (1790–1870), tehdy děkan doktorského kolegia fakulty, autor této zprávy naznačuje, že to byl právě on, kdo výše uvedenou žádost profesorského sboru podnítl. (Archiv Univerzity Karlovy /Praha, dále AUK/, Filozofická fakulta Karlo-Ferdinandovy univerzity 1849–1885, spisy profesorského a doktorského kolegia, k. 1, N.E. 67 1853/54, Schlußbericht über die wichtigeren Ergebnisse bey der philosophischen Fakultät in dem ab gelaufenen Studienjahre 1853/4.) Sám Riedl však vznik katedry popisuje jiným způsobem: ve své pamětní řeči o jazykozpycti Augustu Schleicherovi (1821–1868), který v letech 1850–57 působil na univerzitě v Praze a se kterým se zde Riedl osobně seznámil, uvádí, že iniciátorem zřízení stolice maďarštiny byl právě Schleicher a že jej k tomu vedly čistě vědecké důvody. (RIEDL, Szende: *Emlékbeszéd Schleicher Ágost, külső tag felett*. Budapest, Eggenberger 1873, s. 4–5.) Nelze však vyloučit ani to, že rozpor těchto dvou pramenů je pouze zdánlivý: že totiž třeba neformálním způsobem byl iniciátorem právě Schleicher (a to z vědeckých důvodů) a zároveň jeho návrh dostal v pozdější fázi od jiných osob politický obsah. Důkazy o tom se ale (alespoň zatím) nepodařilo nalézt.

⁶⁵ Archiv Univerzity Karlovy (Praha) (dále AUK), Filozofická fakulta Karlo-Ferdinandovy univerzity 1849–1885, k. 14, Geschäftsprotocoll des philosophischen (k.k.) Professorencollegiums, 31. 7. 1853, č. j. 1036.

⁶⁶ Informace o tom je na samotné žádosti.

⁶⁷ ÖStA, AVA, Unterrichts UM allgemein Akten. k. 1228, 5 Universität Prag, Philosophie: Ungarisch, 19282/1853.

⁶⁸ Tamtéž, 10196/1853.

⁶⁹ Tamtéž, 12599/1853. „Povoluji zřídit stolicí maďarského jazyka na pražské univerzitě se systemizovaným ročním platem 600 zlatých konvenční měny. Výsledek příslušného konkurzu mi má být následně předložen. Vídeň 26. listopadu 1853. František Josef.“ (Přel. Petr Příša.)

⁷⁰ ÖStA, AVA, Unterrichts UM allgemein Akten. k. 1228, 5 Universität Prag, Philosophie: Ungarisch, 12599/1853.

ministerstvo kultu a vyučování až 15. 1. 1854, přičemž ohlásilo, že „v žádném případě nebylo budínské místodržitelství oddělení omylem zaměněno za pražské místodržitelství. Z důvodu zjednodušení chodu řízení bylo naopak nařízeno, aby byly žádosti uchazečů o konkurz zasílány místodržitelství oddělení v Budíně, a profesorské kolegium filozofické fakulty v Pešti bylo pověřeno, aby tyto žádosti posoudilo, a spolu s předepsaným návrhem na obsazení místa je následně prostřednictvím akademického senátu a c. k. místodržitelství oddělení v Budíně odeslalo ministerstvu.“⁷¹

O vypsání konkurzu byla veřejnosti podána zpráva prostřednictvím inzerátu otištěného v tisku.⁷² Inzerát obsahoval také podmínky konkurzu:

Ti, kdo hodlají ucházeti se o propůjčení jmenované stolice, mají své žádosti zhotovené k c. k. ministerstvu osvěty podati nejdříve do 1. února [sic!] 1854 k c. k. místodržitelství oddělení do Budína, a opatřit je potřebnými přílohami a úplným proukázáním se o věku, náboženství, stavu, o odbytých studiích (nejméně potřebí jest vysvědčení o odbytých studiích bývalé filosofie aneb o zkoušce maturitní s dobrým prospěchem odbyté), pak o posavadním snad upotřebením po skončených studiích, posléz o umění jazyků. V posledním směru jest se proukázati krom dokonalé a důkladné vědecké znalosti jazyka uherského, i také umění jazyka německého nejméně až do stupně takové čistoty a zbhllosti, co potřeby, aby se tohoto jazyka při vyučování bezpečně užívatí mohlo, umění jazyka českého neb některého příbuzného slovanského, byloby, shledáli se s ostatními potřebnostmi spojeno, naznačeno žádoucím.⁷³

Do konkurzu se celkově přihlásilo 18 uchazečů (15 žádostí bylo doručeno na místodržitelství oddělení v Budíně, 3 žádosti byly doručeny přímo ministerstvu do Vídně), z toho však jeden (Anton Nagy) po termínu uzávěrky, tudíž jeho žádost nebyla zohledněna a nebyla ani přeposlána do Budína.⁷⁴

⁷¹ Národní archiv ČR (Praha) (dále NA ČR), České gubernium – všeobecná spisovna 1841–1855, sign. 25/8/49, č. 31243/2091, 1571/137. Přel. Petr Píša.

⁷² Vídeň: *Amtsblatt zur Wiener Zeitung*, 22. 12., 25. 12. a 29. 12. 1853; Budín: *Budapesti Hírlap – Hivatalos Értésítő*, 5. 1., 11. 1. a 14. 1. 1854; Praha: *Oznamovatel Pražských novin (= Amtsblatt zur Prager Zeitung)*, 24.–26. 1. 1854.

⁷³ Vypsání konkurzu. *Oznamovatel Pražských novin (= Amtsblatt zur Prager Zeitung)*, 24. 1. 1854, s. 1.

⁷⁴ Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára (Budapest), Absolutizmuskori Levéltár, k.k. Statthalterei Abtheilung Ofen, 19227/1854, Qualifikationstabelle. Následující pořadí kandidátů, německé podoby jejich jmen i další informace o nich jsou převzaty z této kvalifikační tabulky. Materiály posledních dvou kandidátů byly do Budína přeposlány z Vídně. Posuzování byli následující kandidáti: Fehér Andreas (věk: 25 let; místo původu: Karácsond, župa Heves; současné povolání: soukromý učitel), Holub Mathias (26; Praskačka, Královéhradecký kraj; provizorní učitel německého, maďarského a řeckého jazyka na vyšším gymnáziu v Baja), Jászy Emmanuel (62; Nagybeskerek, župa Torontál; translátor pro úřední spisy v maďarštině v Praze), Kempf Joseph (33; Buda; c. k. provizorní vrchní polní lékař u 36. pěšího regimentu), Kolmár Joseph (33; Magyaród, župa Somogy; nyní nezaměstnan; dříve mj. úředník uherského zemského sněmu, notář uherských desek, provizorní profesor na reformované škole v Pápa a profesor maďarské literatury a dějin na vrchním gymnáziu tamtéž), Kutsera Ignátz (33; Vágújhely, Nitrianská župa; okresní soudce v Nitrianské župě, dříve soukromý učitel), Markovits Constantin (45; Kecskemét, župa Pest; autorizovaný učitel maďarského jazyka na druhém c. k. gymnáziu ve Vídní, opakovaně suploval učitele maďarštiny N. J. Reméleho na vídeňské univerzitě), Riedl Mansvet (23; Besztercebánya, župa Zólyom; suplující profesor na c. k. vrchním gymnáziu v Levoči, vyučuje na celém vyšším gymnáziu maďarský jazyk a literaturu), Schuttap Franz (26; Gölnicbánya, Spiš; provizorní profesor na katolickém veřejném gymnáziu v Nagyszeben), Skoupa Franz (34; Pest; vrchní polní lékař u 20. pěšího regimentu), Szirányi Johann (39; Tolna; bezplatně slouží jako expedit a konceptní praktikant v kanceláři župy Somogy), Szlemenits Moritz (40; Prešpurk; advokát v Prešpurku; během let 1835 a 1836 vícekrát suploval svého otce, profesora práv na prešpurské akademii), Uhlyarik Gedeon (20; Konzszka, Liptovská župa; soukromě vyučuje maďarský jazyk na dvou soukromých institucích v Pešti, posluchač práv na univerzitě), Wallner Carl (31; Oravica, Temešský Banát; řádný

Žádosti byly předány profesorskému sboru univerzity v Pešti, který ze svého středu ustavil užší komisi. V souladu s dobovými zvyklostmi bylo úkolem této komise sestavit „terno“, tedy užší výběr tří jmen, který by byl spolu se zdůvodněním pořadí předkládán postupně dalším instancím, až k samotnému císaři. V návrhu komise byl na první místo dán J. Kolmár, na druhé M. Riedl a na třetí F. Schutttag. Profesorský sbor tento návrh jednomyslně přijal, nicméně nechal dále zohlednit okolnosti, že M. Holub jakožto rodilý Čech disponuje vedle dalších potřebných schopností také výbornou znalostí češtiny, a proto by měl být k užšímu návrhu připojen. Další instancí byl akademický senát pešťské univerzity, který 24. 2. dodal, že by měl být do užšího výběru kandidátů připojen ještě J. Kempf.⁷⁵ Místodržitelské oddělení připojilo 14. 4. 1854 k posledním dvěma dodatkům poznámku, že česká národnost Holuba nehraje příliš velkou roli, jelikož vyučování nebude probíhat v češtině, a že stejně tak nemá váhu Kempfova lékařská kvalifikace, jehož dráhu lékaře není důvod přerušovat. Proto se místodržitelství přiklonilo k původnímu návrhu komise, doplnilo však, že Riedl a Schutttag, stávající profesori na veřejných vzdělávacích ústavech, by měli dostat přednost před Kolmárem, který v tuto chvíli ve veřejné sféře nepracoval, neboť již osvědčili své učitelské schopnosti a jsou proto vhodnější pro pražskou stolicí, která bude zaměřena spíše prakticky, aby dala úředníkům a kandidátům učitelství možnost uplatnit se v Uhrách.⁷⁶ Následující instance – c. k. uherská vojenská a civilní vláda – se 8. 6. připojila k mínění místodržitelského oddělení a navrhovala upřednostnit Riedla a Schutttaga z toho důvodu, že na základě policejních zpráv existují námitky vůči Kolmárově politickému stanovisku.⁷⁷ Ohledně Riedlovy osoby dodala, že je mu vytýkán abstraktní způsob života, při kterém dbá málo na svůj zevnějšek a dává tak mládeži špatný příklad.⁷⁸

Ministr Thun sdílel připomínky předchozích instancí vůči Holubovi, Kempfovi a Kolmárovi, a proto soudil, že se jedná o volbu mezi Riedlem a Schutttagem, kteří jsou oba vhodnými kandidáty jak z vědeckého a pedagogického, tak z politického a morálního hlediska. Thun vyjádřil své přesvědčení, že přednost by měl dostat Riedl, a to vzhledem k jeho prokázané větší vědecké schopnosti, což byl, jak poznamenal, ostatně důvod, proč jej i předchozí instance předřazovaly před Schutttaga. Konečně podle Thuna Riedl svými mnohostrannými znalostmi a vědeckými schopnostmi převyšuje i Antona Nagye, jehož opožděnou žádost tudíž není třeba zohledňovat. Riedlovu charakteristiku z vyjádření vojenské a civilní zprávy přitom Thunův přednes příznačně nereprodukoval.^{79 80}

profesor na normální škole ve Velkém Varadínu), Vuits Paul (35; Szeged, župa Csongrád; provizorní advokát v Törökkanizsa, dříve profesor maďarského jazyka na gymnáziu v Karlóca), Martinek Fridrich (42; Trenčín; oficiál u daňového úřadu v Debrecíně, dříve učitel na evangelické škole v Trenčíně), Tölgyesy Johann (35; Ostráhom; definitivní úřední oficiál u budínského okresního finančního ředitelství; úspěšně vyučoval soukromé maďarsky mnoho státních úředníků).

⁷⁵ Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára (Budapest), Abszolutizmuskori Levéltár, k.k. Statthaltereii Abtheilung Ofen, 19227/1854.

⁷⁶ ÖStA, AVA, Unterrichts UM allgemein Akten, k. 1219, 5 Universität Prag, Philosophie: Riedl, 12362/1854.

⁷⁷ József Kolmár (1820–1917) byl bezprostředně spojen s maďarskými revolučními kruhy z let 1848–49.

⁷⁸ ÖStA, AVA, Unterrichts UM allgemein Akten, k. 1219, 5 Universität Prag, Philosophie: Riedl, 12362/1854.

⁷⁹ Tamtéž.

⁸⁰ Sám Riedl později uvedl, že se za něj během konkurzu přimluvil rakouský spisovatel – ale kromě toho také ředitel archivu ministerstva financí – Franz Grillparzer (RIEDL, Szende: *Emlékezés Schleichert Ágost, külső tag felelt.* Budapest, Eggenberger 1873, s. 4). Grillparzer se přimluvným dopisem obrátil pravděpodobně přímo na ministra Thuna. Znění celého dopisu je následující: „Odpusťte mi, že Vás obtěžuji několika řádky v naléhavé věci. Týká se mého starého chráněnce Riedla, v současné době profesora v Levoči. Zažádal o profesuru maďarského jazyka na pražské univerzitě, a jak jsem slyšel, už buďto dorazil návrh, nebo brzy dorazí. Mohl byste ztratit

Thun svůj návrh postoupil císaři 31. 7. 1854, načež císař František Josef 10. 8. 1854 rozhodl o tom, že na místo učitele maďarštiny na pražské univerzitě jmenuje Riedla.⁸¹ Ten se 30. 9. 1854 ohlásil u děkana pražské filozofické fakulty a potvrdil svůj nástup.⁸² Krátce nato zahájil výuku.

Stojí za zmínku, že v době vypsání konkurzu se objevil rovněž alternativní (avšak nikoli úřední, nýbrž „individuální“) nápad, jak budoucí pražskou katedru maďarštiny uspořádat a obsadit.⁸³ V Praze tou dobou pobýval slovenský jazykovědec Martin Hattala (1821–1903), který se zde ucházel o habilitaci ze slovanské filologie. Hattala, jenž většinu svého vzdělání nabyl v Uhrách, měl ve svém snažení o nástup na stoliici osiřelou úmrtím F. L. Čelakovského zastánce i odpůrce. Mezi jeho podporovatele patřil Josef Jireček, úředník vídeňského ministerstva kultu a vyučování, se kterým Hattala své kroky konzultoval. Poté co Hattala v Praze narazil na nevráživost některých členů profesorského sboru, navrhl ve svém dopise Jirečkovi z 19. 1. 1854, že by se mohl kromě stolice slovanštiny ucházet zároveň o stoliici maďarštiny, pokud by to zvětšilo jeho šance. Hattala nastínil možnost, že by tak obě katedry mohly být v jeho osobě spojeny;⁸⁴ odvolal se přitom na případ A. Schreichera, který byl jako mimořádný

v jeho prospěch několik doporučujících slov, anebo jste Vy sám v takové pozici, abyste mohl sám rozhodujícím způsobem zasáhnout? Ten mladý muž si zaslouží jakoukoli podporu. S úctou Grillparzer.“ (GRILLPARZER, FRANZ: *Sämtliche Werke in 42 Bänden. Dritte Abteilung. Briefe und Dokumente Dritter Teil*. Wien, Anton Schroll & Co. 1930, č. 807, s. 140. Přel. Petr Píša.) Ačkoliv nelze podceňovat případný vliv této přmluvy, je z výše uvedeného popisu nicméně zřejmé, že Riedlovo jmenování nelze s ohledem na průběh celého konkurzu považovat za nijak překvapivé či neodůvodněné.

⁸¹ ÖStA, AVA, Unterricht UM allgemein Akten, k. 1219, 5 Universität Prag, Philosophie: Riedl, 12362/1854. „Jmenuji suplenta na katolickém gymnáziu v Levoči, Anselma Mansueta Riedla, učitelem maďarského jazyka na pražské univerzitě se systemizovaným platem. Schönbrunn, 10. 8. 1854.“ (Přel. Petr Píša.) Informaci o jmenování přinesly např. *Wiener Zeitung* 27. 8. 1854 (s. 2293).

⁸² NA ČR, České gubernium – všeobecná spisovna 1841–1855, sign. 25/8/49, č. 30670/3020, zpráva děkana Vietze z 30. 9. 1853. Následně 1. 10. složil Riedl služební přísahu a počínaje 1. 10. mu byl z pokynu místopředsednictví vyplácen plat; české místopředsednictví tuto skutečnost sdělilo místopředsednímu oddělení v Košicích (následující dokument č. 32139/3283).

⁸³ Upozornil na něj ŠIMEČEK, Zdeněk: *Z počátků institucionálního zajištění hungaristických studií v českých zemích*, s. 400–401.

⁸⁴ „[...] zmáhající se odevšad odpor proti slovanstvu v Rakousích není ani nebude snad bez vlivu na katedru nebožtíka Čelakovského, jehož následkem snad i vys. ministerstvu vyučování těžko bude ústav tento v revoluční době vzniklý udržeti a zachovati. Ohledem na tuto poslední okolnost osměluji se Vám následující úřahu s tou prosbou předložit, aby ste jí, uznáte-li za dobré, kde a kdy bude třeba a možná, použili. Následkem zprávy o povolení katedry maďarské řeči pro zdejší universitu ptali se mne mnozí, jmenovitě i sám p. Šafařík, neměl-li bych vůle, o ni se hlásiti. Domnívaje se, že bych tím snad nepřátelům svým k osočování mých úmyslů příčinu mohl zavdati, hlavně ale jsa sobě povědom, že sem se posud na poli maď. literatury ničím nevykázal, coby prosbu mou prospěšně podporovati mohlo, odpověděl jsem, že na ten čas nemíním toho učiniti. Nyní ale po uvážení všech okolností vyznávám se Vašnosti upřímně, že bych nebyl od toho, příhodných, mně ale nyní nepovědomých prostředků k dosažení spomenuté katedry se chopiti, kdyby vys. ministerstvo z nahoře podotčené a z jiných snadno každému o té věci přemýšlejícímu na um padnouti mohoucích příčin za dobré uznalo, spomenuté dvě katedry: slovančiny totiž a maďarčiny, způsobem té, kterou p. Schleicher zaujal, spojití. – Že sem z maďarčiny v obou filosofických běžích v Trnavě navzdor mému slovanskému původu mezi všemi mými spolužáky i Maďary rodem, prvé místo obdržel, to ani není dostatečným prostředkem k dosažení katedry, ale je jistě spolehlivým důvodem mé sběhlosti v ní, kteroubych ostatně i skutkem dokázati mohl, uznali-li by ste to za potřebné a prospěšné k podotčenému cíli. Napsal bych totiž německý (aneb i český) ‚Versuch einer Lautlehre des Magyarischen‘ pro akademii věd a umění ve Vídni anebo někam jinam, a to tím snadněji, že látky k tomu mám už ze slovanských svých studií příležitostně sebrané dosti po hromadě. Jen několik maďarských spisů novějších, jako Toldy-ho dějepis literatury atd. bych si musel dáti donést. K porovnání maďarčiny s finským jazykem je ve zdejší c. k. knihovně též dosti pomůcek, jako ku př. spisy Castrénovy: *elementa grammatices sylviaenae* (1848), *Versuch einer ostjakischen Grammatik* (1849), *elem. grammatices Ceremissae* (1844); *die Grundzüge der finn. Sprache v. Kellgren* (1847); *Rennwall lex. ling. finniae* (1826); *Gyarmathi affinitas linguae hun. cum finn.* (1799); *Sajnovics demonstratio idioma hungaricum et Laponum idem esse* (1770); *Klaprothovy, Sjögrenovy* a jiné sem spadající práce. Jen to při tom nemilého, že bych něco času

profesor srovnávací jazykovědy a sanskrty v roce 1853 jmenován řádným profesorem německého a srovnávacího jazykozpytu a sanskrty, dokud nebude zřízena samostatná stolice německého jazyka a literatury.⁸⁵ Jireček s tímto návrhem souhlasil.⁸⁶ V dopise z 19. února 1854 však Hattala svému podporovateli oznámil, že na základě jeho ubezpečení o svých šancích na získání katedry slovanské filologie se do konkurzu na obsazení katedry maďarštiny nakonec nepřihlásil. Dodal ale, že se spojení kateder nebrání, pokud by to ministerstvo uznalo za vhodné.⁸⁷ Z další jejich korespondence je zřejmé, že s touto variantou operovali až do července 1854.⁸⁸ Hattala byl nejprve v červnu jmenován soukromým docentem srovnávací mluvnice slovanské na pražské univerzitě a v září tamtéž ustanoven mimořádným profesorem slovanské filologie.⁸⁹ Hattalou soukromě navržené spojení kateder tedy ani nebylo zapotřebí a také se neuskutečnilo.⁹⁰

Podle seznamů přednášek vyučoval Riedl pravidelně mluvnici maďarštiny (3 hod. týdně) a maďarský obchodní styl (2 hod. týdně), což také byla jeho výuková povinnost (stanovená již při vypsání konkurzu). Ačkoliv zastával pozici učitele (*Lehrer*), která v žebříčku univerzitních pedagogů byla pozicí nejnižší (srovnatelná s pozdější pozicí lektora), vyučoval nad svou povinnost i odborné předměty (které jinak vyučovali docenti a profesori). Byly to přednášky na témata ze srovnávací jazykovědy (srovnání maďarštiny s finskou jazykovou rodinou, popř. i s jazykovou rodinou tureckou, výklady o uralo-altajských jazycích, popř. o jejich poměru k jazykům indoevropským) a z maďarské literatury (dějiny maďarské poezie, maďarská mytologie).⁹¹ Kromě toho jednou vypsál z vlastní iniciativy také přednášku o základech rumunské (*wallachischen*) gramatiky, a stal se tak na pražské univerzitě nejen prvním učitelem maďarštiny, ale i prvním přednášejícím rumunštiny. Původně chtěl předmět *Anfangsgründe der wallachischen Grammatik* vypsát v letním semestru 1856 (v seznamu přednášek je tento předmět uveden), ale ministerstvo jej neschválilo a vyžádalo si k němu speciální zprávu. Poté

k studiem mým slovanským potřebného maďarčině musel věnovati, ale z druhé strany bych zase měl příležitost dokázati, že nejsem neschopen i na poli neslovanského jazykozpytu s prospěchem pracovati. Z toho, co mi posud o maďarčině povědomo, nemohu jinak než těšiti se nad tím, že vys. ministerstvo i známost jednoho z nářečí slovanských co výminku k dosažení té katedry vystavilo, jsa domnění, že v slovančině nezběhlý jazykozpytec ústrojí maďarčiny sotva kdy vědecky pochopí a vyloží. Obvyčejný ‚Sprachmeister‘ krom toho se nehodí dle mého domnění na universitu za professora a jazykozpytec ex professo sotva se odváží sem za ročních 600 zl. stříbra.“ (Literární archiv Památníku národního písemnictví /Praha/, Jireček Josef, dopis M. Hattaly J. Jirečkovi z 19. 1. 1854.)

⁸⁵ ŠIMEČEK, Zdeněk: Z počátků institucionálního zajištění hungaristických studií v českých zemích, s. 400.

⁸⁶ „Nicméně myslím, žeby nebylo na škodu, abyste o maďarskou katedru konkurroval. Nemyslím, že bude přílišný shon o ní. Nemyslím také, žeby Vás vedle slovanských přednášek příliš zaneprazdňovala. Však jste sám zpomenul v tom Šleicheru. Ostatek nemusíte se tuze zbrojit kvůli konkurrování. Vytaste se attesty, které o maď. máte, a tím co se v rozpisě žádá; článek o hláskosloví zanechte si na budoucí pochvilí. [...] V žádosti by ste jen měl dotknouti, že tím slovanským vašim přednáškám ujma se nestane a odvoléjte se na Šleicheru.“ (LA PNP, Hattala Martin, dopis J. Jirečka M. Hattalovi z 30. 1. 1854.)

⁸⁷ „Následkem zpráv vašich o bezpečnosti katedry slovanské a rady p. Šafaříka neuznal sem za prospěšné o maďarskou se zrovna ucházeti. Což když vám oznamuji, za potřebné spolu mám, osvědčiti se tímto znova, že jsem vždy hotov, vys. ministerstvu se vši ochotností po vůli býti jako všady tak i v tomto případě, kdyby totižto za potřebné a prospěšné uznalo, obě katedry v osobě mé spojití.“ (LA PNP, Jireček Josef, dopis M. Hattaly J. Jirečkovi z 19. 2. 1854.)

⁸⁸ LA PNP, Hattala Martin, dopis J. Jirečka M. Hattalovi z 15. 4. 1854; LA PNP, Jireček Josef, dopis M. Hattaly J. Jirečkovi z 1. 5. 1854; LA PNP, Jireček Josef, dopis M. Hattaly J. Jirečkovi z 13. 7. 1854. V posledním uvedeném dopise píše Hattala Jirečkovi: „[...] s maďarskou katedrou jen vtedy ráčte vystoupiti na jevo, jestli by se bez ní pro zlepšení nynějšího stavu mého zhola nic nedalo vykonati.“

⁸⁹ AUK, FFUK 1882–1970, k. 23, inv. č. 266, Martin Hattala, seznam příloh dopisu z 2. 3. 1892.

⁹⁰ Během svého působení na pražské univerzitě (1854–92) pak M. Hattala, ač nejdříve mimořádný, později řádný profesor slovanské filologie, několikrát sehrál roli posuzovatele ve věcech týkajících se maďarštiny.

⁹¹ Kompletní přehled výuky Riedla viz Seznam lektorských cvičení, přednášek a seminárních cvičení z maďarštiny a maďarské filologie na pražské univerzitě 1854–1939 s. 372–392.

co Riedl poskytl své vyjádření, pověřilo ministerstvo profesorský sbor, aby zmocnil Riedla vedením této přednášky, pokud uzná za dostatečné jeho schopnosti. To se také 5. 6. 1856 stalo a Riedl tento předmět vypsals v následujícím zimním semestru.⁹²

Z univerzitních záznamů také vyplývá, že byla Riedlovi poskytnuta dovolená na letní semestr 1857, a to za účelem vědecké cesty (tak to uvádějí protokoly akademického senátu)⁹³ či za účelem vydání srovnávací gramatiky uralo-altajských jazyků (tak to uvádějí protokoly profesorského sboru)⁹⁴.

S ohledem na okolnosti Riedlova pozdějšího odchodu z Prahy nemusí být bez zajímavosti zmínit, že protokoly obsahují i některé záznamy týkající se finančních otázek. Dvakrát žádal Riedl úspěšně o zálohu na plat,⁹⁵ jednou ministerstvo zamítlo jeho žádost o zvýšení platu formou ročního příplatku (a to s ohledem na to, že je na svém učitelském místě zatím pouze dva roky).⁹⁶

Nepodařilo se zjistit, kolik studentů navštěvovalo Riedlovou výuku. Nicméně v pešťském týdeníku *Vasárnapi Újság* se v dubnu 1858 objevila noticka informující o tom, že česká mládež s velkou horlivostí navštěvuje Riedlovu přednášku.⁹⁷

V červenci 1860 předložil Riedl profesorskému sboru fakulty žádost směřovanou k ministerstvu vyučování, aby mu bylo v rámci školství uděleno jiné místo, které by lépe odpovídalo jeho vzdělání a schopnostem. Profesorský sbor ji měl zvážit a přidat své dobrozdání. Záležitost byla přidělena profesorovi M. Hattalovi, který měl přichystat a předložit posudek o Riedlově odborné literární činnosti,⁹⁸ což se také o necelý měsíc později stalo a žádost byla následně odeslána ministerstvu.⁹⁹ Odpověď, která přišla z ministerstva v říjnu, sdělovala, že v žádném případě není podceňována hodnota Riedlových vědeckých a didaktických schopností, že ale nicméně v současné době okolnosti neumožňují, aby mu bylo přiřknuto odpovídající služební umístění.¹⁰⁰

Jen pár dnů nato, 31. 10. 1860, Riedl předložil sboru žádost k ministerstvu o zdravotní dovolenou na zimní semestr 1860/61 a připojil k němu lékařské osvědčení. Profesorský sbor většinovým rozhodnutím žádost odsouhlasil a doporučil ji ministerstvu ke kladnému vyřízení.¹⁰¹ Ministerstvo Riedlovi dovolenou udělilo.¹⁰² Na jaře následujícího roku pak Riedl zaslal z Pešti žádost o prodloužení zdravotní dovolené i na letní semestr,¹⁰³ čemuž ministerstvo rovněž vyhovělo.¹⁰⁴

⁹² AUK, Filozofická fakulta Karlo-Ferdinandovy univerzity 1849–1885, k. 14, Geschäftsprotocoll des philosophischen (k.k.) Professorencollegiums, 29. 2. 1856, č. j. 275; 6. 3. 1856, č. j. 284; 13. 5. 1856, č. j. 421.

⁹³ Tamtéž, k. 161, inv. č. 240, Geschäftsprotokoll des (k.k.) akademischen Senates, 1857, 24. 3. 1857, č. j. 697.

⁹⁴ Tamtéž, k. 14, Geschäftsprotocoll des philosophischen (k.k.) Professorencollegiums, 22. 4. 1857, č. j. 361.

⁹⁵ Tamtéž, 25. 4. 1855, č. j. 371 a 7. 5. 1855, č. j. 438; 24. 10. 1857, č. j. 110.

⁹⁶ Tamtéž, 31. 7. 1856, č. j. 557 (ministrský výnos z 17. 7. 1856).

⁹⁷ *Vasárnapi Újság*, 18. 4. 1858, 5. roč., s. 192.

⁹⁸ AUK, Filozofická fakulta Karlo-Ferdinandovy univerzity 1849–1885, k. 15, Geschäftsprotocoll des philosophischen (k.k.) Professorencollegiums, 12. 7. 1860, č. j. 482.

⁹⁹ Tamtéž, 8. 8. 1860, č. j. 531 (482).

¹⁰⁰ Tamtéž, 19. 10. 1860, č. j. 60.

¹⁰¹ Tamtéž, 31. 10. 1860, č. j. 88.

¹⁰² AUK, Filozofická fakulta Karlo-Ferdinandovy univerzity 1849–1885, k. 162, inv. č. 240, Geschäftsprotokoll des (k.k.) akademischen Senates, 1861, 11. 12. 1860, č. j. 362 (ministrský výnos 26. 11. 1860). Ze zápisu vyplývá, že touto dobou Riedl již pobýval v Uhrách.

¹⁰³ AUK, Filozofická fakulta Karlo-Ferdinandovy univerzity 1849–1885, k. 15, Geschäftsprotocoll des philosophischen (k.k.) Professorencollegiums, 28. 3. 1861, č. j. 316.

¹⁰⁴ Tamtéž, 23. 5. 1861, č. j. 448 (ministrský výnos 10. 5. 1861).

Oficiálně – pro pražské a vídeňské úřady – byl tedy důvodem Riedlovy dlouhotrvající absence jeho zdravotní stav. Ovšem další okolnosti nasvědčují tomu, že ve skutečnosti byla motivována (také) jiným důvodem. Nejvýmluvněji a nejpříměji tento důvod formuluje následující citát z policejní zprávy, kterou o Riedlovi v říjnu 1861 vypracovala pešťská policie (o okolnostech vzniku této zprávy viz níže):

Ačkoli se tedy nezdají být údaje Riedla o jeho churavosti zcela bezdůvodné, nejedná se přesto o vlastní důvod jeho dlouhého pobytu v Pešti. Ten je možné hledat mnohem spíše v tom, že se uchází o zaměstnání na jedné ze zdejších vzdělávacích institucí. Riedl, který má slušnou pověst na poli srovnávacího jazykozpytu altajských jazyků, a konkrétně ve sféře maďarské filologie, si získal uznání maďarské akademie věd díky své gramatice a nejnověji svému hláskosloví (*Magyar hangtan*), byl totiž v minulém roce, jak jsem se dozvěděl ze spolehlivého zdroje, vyzván známým redaktorem *Pesti Napló* baronem Sigmundem Keményem a prezidentem akademie hrabětem Emilem Dessewffym, aby se ucházel o post ředitele a zároveň profesora maďarské literatury na (původně německém) gymnáziu v Pešti zřízeném před dvěma lety. Opravdu se přihlásil do soutěže o toto místo, narazil však na překážky vůči uskutečnění svého přání, protože jeho eminence kardinál kníže arcibiskup hodlal nechat obsadit ředitelský post kněžskou osobou.

Ihned se ucházel o post ředitele a profesora maďarské literatury na pešťské městské reálce, ani ten však neobdržel, protože byl maďarskou stranou podezříván, že se nechává využívat vládou k jejím účelům a že je vůbec svým myšlením příliš nakloněn vládě.¹⁰⁵

Události zmíněné v prvním odstavci tohoto citátu proběhly za následujících okolností: Po vyhlášení říjnového diplomu probíhala diskuse a spor o to, zda na zmíněném pešťském královském katolickém gymnáziu se má vyučovacím jazykem stát maďarština, či zda jím má zůstat němčina.¹⁰⁶ Tehdejší čtyři maďarští profesori tohoto gymnázia se obrátili k nejvyššímu komořímu formou memoranda, které vyšlo také tiskem v *Pesti Napló* 1. 1. 1861.¹⁰⁷ V tomto memorandu – o kterém mimochodem poměrně podrobně referoval 3. 1. 1861 německojazyčný pražský deník *Bohemia*¹⁰⁸ – vyjádřili „své nejvroucnější přání týkající se postavení gymnázia na národní základy“ a prosbu, aby v rámci co nejdřívější realizace pomadžarštění gymnázia probíhali již v druhém pololetí tohoto školního roku všechny předměty alespoň nižšího gymnázia v maďarštině. To má dopomoci k tomu, aby tento vzdělávací ústav co nejdříve mohl začít přispívat k rozkvětu domácí, maďarské vědy a k dobru národního vzdělávání. Jako první důležitý krok k dosažení těchto cílů viděli jmenování nového ředitele, „který, jakožto horlivý vlastenec mající na srdci rozkvět národní vzdělanosti, jakožto skutečný *odborník*, byl by na úrovni současné evropské vědy, který by si svými všestrannými vyučovacími zkušenostmi a svojí literární činností získal *důvěru národa a učitelstva* a který by byl vybaven takovými praktickými vlastnostmi, jež si organizování instituce, která slibuje tak krásnou budoucnost,

¹⁰⁵ ÖStA, Haus- Hof und Staatsarchiv (dále HHStA), Ministerium des Äußern, Informationsbüro, BM-Akten, sign. 6503/1861, 502/PR. Přel. Petr Píša. Celý text této policejní zprávy viz na s. 357–359.

¹⁰⁶ Podrobněji viz *A budapesti Berzsényi Dániel gimnázium története 1858–1995*. Budapest, Berzsényi Dániel Gimnázium 1997, s. 9.

¹⁰⁷ *Pesti Napló*, 1. 1. 1861, roč. 12, s. 1. Podepsáni pod tímto memorandem byli Antal Bartal, Gábor Corzan, Ferenc Krautschneider a Ignác Veress.

¹⁰⁸ *Aus Pest. Bohemia* (Praha), 3. 1. 1861, roč. 34, s. 20.

v současných kritických okolnostech právem vyžaduje“.¹⁰⁹ A hned v následující větě píše, že všechny tyto vlastnosti v řadách maďarských učenců vidí právě především v Riedlovi.¹¹⁰ Na začátku února (2. 2. 1861) místodržitelská rada rozhodla o tom, že vyučovacím jazykem bude maďarština, o tři týdny později (24. 2. 1861) pak na návrh primase kardinála Jánose Scitovszkyho jmenovala ředitelem člena piaristického řádu Mártona Nagye (1804–1873), bývalého ředitele gymnázia v Segedíně.¹¹¹ Riedl tedy tento ředitelský post nezískal a ani žádné jiné místo se mu nepodařilo během následujících měsíců obsadit.

O návrat do Prahy Riedl zájem nejevil. Vůbec nezaslal pražské fakultě program své výuky na nadcházející zimní semestr 1861/62 (a tak jej profesorský sbor koncem srpna 1861 výslovně vyzval, aby tak urychleně učinil).¹¹² Riedlovo počínání (či lépe řečeno nečinnost) vzbudilo na úředních místech podezření, takže se jeho osobou začalo zabývat vídeňské státní ministerstvo ministra Schmerlinga – pod které tou dobou spadala i oblast vyučování –, potažmo policie. Svědčí o tom dochovaný spis Informationbüra.¹¹³ Jak se toto podezření dostalo do Vídně, není známo, nicméně ze spisu vyplývá, že státní ministr Schmerling se 18. 9. 1861 obrátil na toto policejní ministerstvo, jelikož chtěl prověřit podezření, že Riedl si v Uhrách hledá místo. Ve svém dopisu – ve kterém se odvolává na článek již zmíněného pražského deníku *Bohemia* – píše:

Týž [Riedl] dále opomenul zaslat program svých přednášek, které by měl znovu nastoupit se začátkem školního roku 1861/62, přestože k tomu obdržel výzvu děkanátu příslušného profesorského kolegia, což vede k domněnce, že nemá v úmyslu vrátit se brzy na svůj učitelský post, mnohem spíše jedná s plánem, jak svou absenci znovu zastříť zdánlivě legálními důvody.¹¹⁴

Zároveň se Schmerling téhož dne obrátil na pražské místodržitelství a nařídil, aby byl Riedlovi zastaven ke konci září 1861 plat; ovšem v případě, že se Riedl se začátkem nového akademického roku opět objeví v Praze a začne učit, má být toto nařízení zrušeno.¹¹⁵

Ministerstvo policie se obrátilo na policejní ředitelství v Pešti,¹¹⁶ které odpovědělo zprávou policejního rady Worafky (ze které bylo výše citováno).¹¹⁷ Tato zpráva, ačkoliv popisuje Riedlovy zdravotní obtíže i jeho pravidelné návštěvy budínských lázní (mimočodem označuje Riedla za hypochondra), jako hlavní důvod jeho pobytu v Pešti uvádí hledání pracovního místa na některé z tamních vzdělávacích institucí. Dále shrnuje Riedlův politický postoj (z hlediska vlády jej označuje za „korektní“), popisuje jeho velmi skromný pešťský

¹⁰⁹ *Pesti Napló*, 1. 1. 1861, roč. 12, s. 1. Přel. Jiří Januška.

¹¹⁰ Možná stojí za zmínku, že Mansvet Riedl a Antal Bartal se znali z trnavského kněžského semináře (PEREPATITS, István: *A budapesti V. kerületi Magyar Kir. Állami Főgimnázium felszázados fennállásának története*. Budapest, Franklin Ny. 1908, s. 54).

¹¹¹ PEREPATITS, István: *A budapesti V. kerületi Magyar Kir. Állami Főgimnázium felszázados fennállásának története*. Budapest, Franklin Ny. 1908, s. 39.

¹¹² AUK, Filozofická fakulta Karlo-Ferdinandovy univerzity 1849–1885, k. 15, Geschäftsprotocoll des philosophischen (k.k.) Professorencollegiums, 26. 8. 1861, č. j. 601.

¹¹³ ÖStA, HHStA, Ministerium des Äußern, Informationsbüro, BM-Akten, sign. 6503/1861.

¹¹⁴ Tamtéž, 18. 9. 1861. Přel. Petr Píša.

¹¹⁵ NA ČR, České místodržitelství 1856–1883, sign. 25/9/11, 8725/492.

¹¹⁶ ÖStA, HHStA, Ministerium des Äußern, Informationsbüro, BM-Akten, sign. 6503/1861, 1. 10. 1861.

¹¹⁷ Tamtéž, 502/P.R (6. 10. 1861).

společenský život a na závěr píše: „Údajně se vyjádřil, že by se rád vrátil do Prahy, pokud by tam měl naději na bezstarostnou [*sorgenfrei*] existenci. Nicméně prý zůstává v Pešti, protože má naději na lepší existenci právě tam.“¹¹⁸

Státní ministerstvo na základě informací, které obdrželo, předalo další pokyny pražskému místodržitelství: pokud se Riedl během čtyř týdnů nevrátí na svůj post na pražské univerzitě anebo do té doby svoji absenci „neospravedlní důvěryhodným způsobem“, má místodržitelství zaslat Riedlovi výzvu, že se musí během (místodržitelstvím stanovené) lhůty do Prahy vrátit, a pokud tak neučiní, bude jeho neospravedlněná absence brána jako tichý důkaz faktu, že na svůj post rezignuje.¹¹⁹

Mezitím však do Prahy přišel maďarsky psaný dekret uherského místodržitelství z 26. 10. 1861 o Riedlově jmenování na pracovní pozici v Pešti (dokumenty pražského místodržitelství mylně uvádějí, že se jedná o jmenování na pešťskou univerzitu) s tím, že má být předán Riedlovi.¹²⁰ Jelikož však profesorský sbor pražské filozofické fakulty neznal tehdejší místo pobytu Riedla, byl dekret vrácen uherskému místodržitelství.¹²¹ Zároveň také 4. 11. 1861 profesorský sbor projednával dopis pešťského gymnaziálního ředitele Flórise Rómera, který oznamuje, že Riedl nastoupil na jím řízené gymnázium,¹²² a předkládá žádost o zproštění Riedla jeho pražské služby.¹²³

Pražské místodržitelství kromě toho, že uherskému místodržitelství vrátilo jmenovací dekret, dotázalo se jej také – pro dosažení naprosté jistoty –, zda Riedl toto místo v Pešti přijal. V případě, že ne, má mu být sdělena výzva, aby se během čtyř týdnů odebral do Prahy, jinak to bude považováno za důkaz jeho rezignace na pražský post.¹²⁴ Opožděná odpověď z Budína datovaná 4. 2. 1862 potvrdila, že Riedl místo řádného profesora na královském gymnáziu v Pešti přijal a již na něj nastoupil.¹²⁵ Státní ministr Schmerling pak 5. 3. 1862 rozhodl o tom, že Riedl je definitivně zbaven výukového postu na pražské univerzitě.¹²⁶

Uvolněné učitelské místo nebylo zaplněno. Výuka maďarštiny na pražské univerzitě následující dvě desetiletí absentovala.

2.2 Období 1883–1925

Pražská Karlo-Ferdinandova univerzita se v roce 1882 rozdělila na českou a německou univerzitu. Ke konci ledna 1883 adresoval profesorskému sboru české filozofické fakulty žádost o připuštění za lektora jazyka a literatury maďarské František Brábek.¹²⁷ Po kladném

¹¹⁸ Tamtéž. Přel. Petr Příša. Celý text zprávy na s. 357–359.

¹¹⁹ NA ČR, České místodržitelství 1856–1883, sign. 25/9/11, 62516/6193, přípis státního ministerstva českému místodržitelství z 13. 11. 1861.

¹²⁰ AUK, Filozofická fakulta Karlo-Ferdinandovy univerzity 1849–1885, k. 162, inv. č. 240, Geschäftsprotocoll des (k.k.) akademischen Senates, 30. 10. 1861, č. j. 143.

¹²¹ Tamtéž, k. 15, Geschäftsprotocoll des philosophischen (k.k.) Professorencollegiums, 31. 10. 1861, č. j. 127.

¹²² Jednalo se o to samé gymnázium, o post jehož ředitele se Riedl na počátku roku 1861 ucházel. Informaci o jmenování Riedla (a dalších pedagogů) na místo učitele tohoto gymnázia lze nalézt také v pešťském listu *Vasárnapi Újság* (27. 10. 1861, roč. 8, s. 514).

¹²³ AUK, Filozofická fakulta Karlo-Ferdinandovy univerzity 1849–1885, k. 15, Geschäftsprotocoll des philosophischen (k.k.) Professorencollegiums, 4. 11. 1861, č. j. 137.

¹²⁴ NA ČR, České místodržitelství 1856–1883, sign. 25/9/11, 62516/6193, koncept nóty českého místodržitelství uherskému královskému místodržitelství z 24. 11. 1861.

¹²⁵ Tamtéž, 8173/602, nóta uherského místodržitelství v Budíně českému místodržitelství z 4. 2. 1862.

¹²⁶ Tamtéž, 14371/1109, přípis státního ministerstva českému místodržitelství z 5. 3. 1862.

¹²⁷ AUK, Filozofická fakulta Univerzity Karlovy 1882–1970 (dále FFUK 1882–1970), k. 11, inv. č. 108, František Brábek, dopis F. Brábka profesorskému sboru z 26. 1. 1883.

vyjádření komise, kterou tvořili profesori Jan Urban Jarník, Martin Hattala a Antonín Rezek,¹²⁸ bylo výnosem Ministerstva kultu a vyučování ze dne 15. 3. 1883 jeho žádosti vyhověno.¹²⁹

Podle seznamů přednášek vedl F. Brábek¹³⁰ (1848–1926) po dobu svého působení na pražské filozofické fakultě nepřetržitě od zimního semestru 1883/84¹³¹ až do letního semestru 1925/26 (zemřel 23. 5. 1926) dvě lektorská cvičení týdně. První, v rozsahu dvou hodin, bylo zaměřeno na praktickou výuku maďarštiny a nejčastěji neslo název *Mluvnice jazyka maďarského s praktickým cvičením* (případně ... *spojená s praktickými cvičeními*).¹³² Několikrát (celkově se to týká pěti semestrů) bylo toto cvičení rozšířeno o zvláštní zřetel na právníckou terminologii, jednou také na terminologii lékařskou. Druhé lektorské cvičení (nejprve v rozsahu jedné hodiny, od zimního semestru 1920/21 v rozsahu dvou hodin týdně) bylo nejčastěji věnováno maďarské beletrii (přehled dějin maďarské literatury, zejména však čtení a výklad některého konkrétního díla, autora či výseku maďarské literatury),¹³³ několikrát ugrofinskému srovnávacímu jazykozpytu (přehled dosavadní literatury k tématu, výzkumné cesty důležité pro ugrofinský srovnávací jazykozpyt), jen párkrát tématům jiným (např. maďarská právnícká literatura či maďarská úřední terminologie) a ke konci daného období také konverzaci.¹³⁴

¹²⁸ AUK, FFUK 1882–1970, k. 11, inv. č. 108, František Brábek, zpráva komise adresovaná profesorskému sboru ze 17. 2. 1883. Ze zprávy také vyplývá, že F. Brábek se v r. 1875, když se ucházel o místo lektora maďarštiny na maďarské literatury na české technice, podrobil zkoušce z tohoto oboru u Martina Hattaly. F. Brábek tenkrát zaslal českému polytechnickému ústavu spolu se svou žádostí také vlastní překlad dramatu J. Rákosiho *Aesop*. Rektorát ústavu se obrátil se žádostí o jeho posouzení na M. Hattalu, který kromě toho, že předloženému převodu do češtiny vytýkal nepřesnosti, konstatoval, že pouze na základě písemného překladu není možné zhodnotit kompetenci uchazeče o místo lektora, a navrhl podrobit kandidáta zkoušce. Sám pak dne 21. 1. 1875 F. Brábka písemně i ústně vyzkoušel a navzdory některým výhradám (hlavně k Brábkovým teoretickým znalostem) jeho přijetí doporučil. (LA PNP, Brábek František, Český polytechnický ústav – rektorát Praha Hattalovi Martinu, korespondence mezi rektorátem a M. Hattalou 10. 6. 1874 – 9. 2. 1875.) Viz také Mészáros, Andor: Martin Hattala František Brábek magyar fordításáról. In: BEKE, Márton – Mészáros, Andor – Vörös, István (eds.): *Művészet-e a fordítás? Útkeresés a kultúrák között: Bohemisztika és poétika*. Piliscsaba – Esztergom, PPKÉ BTK Szlavisztika – Közép-Európa Intézet, Szent Adalbert Közép-Európa Kutatócsoport 2008, s. 71–74.

¹²⁹ AUK, FFUK 1882–1970, k. 11, inv. č. 108, František Brábek, výnos Ministerstva kultu a vyučování (Ministerium für Cultus und Unterricht) z 15. 3. 1883.

¹³⁰ František Brábek byl patrně nejvýznamnější postavou usilující o česko-maďarské kulturní sblížení na přelomu 19. a 20. století. Od studijního roku 1875/76 (až do smrti) byl také prvním lektorem maďarštiny na pražské české technice. Více o něm v kapitole „Život a dílo prvního ‚tvůrce‘ české hungarologie Františka Brábka“ (s. 76–83) a v medailonku (s. 217–227).

¹³¹ Není však zřejmé, zda své lektorování případně nezahájil již na jaře 1883.

¹³² Vlastní studentské zápisky z této přednášky, jež pocházejí někdy z posledních let 19. století, se zachovaly např. v pozůstalosti Rudolfa Urbánka, pozdějšího profesora historie na brněnské univerzitě (LA PNP, Urbánek Rudolf, rukopisy vlastní, univerzitní přednášky, zápisy z přednášek Josefa Emlera O písemnictví středověkém, příloha: zápisy z maďarštiny – prof. Brábek).

¹³³ Dopisem ze dne 28. 4. 1908 se na F. Brábka „z usnesení sboru profesorského“ obrátil svým dopisem tehdejší děkan filozofické fakulty Lubor Niederle se žádostí, aby Brábek pozměnil titul své ohlášené přednášky *Petőfi – život a dílo*. Píše: „P. lektorům nepřisluší konati čtení čistě literárních, nýbrž jen praktických čtení a cvičení v jazyku. Myslím, že by se vyhovělo ustanovením universitním i Vaším intencím, kdybyste mi dovolil změnití titul na př. takto: Výklad básní Petőfiho. Česká přednáška o Petőfím není přípustna, ale je zajisté přípustno cvičení jazykové na básních jeho s příslušným výkladem o tom, co Petőfi byl.“ (LA PNP, Brábek František, Niederle Lubor Brábkovi Františku.) Brábkovo cvičení se pak v zimním semestru 1908/09 jmenovalo *Čtení a výklad básní Petőfiových*.

¹³⁴ Pro konkrétní názvy jednotlivých cvičení viz Seznam lektorských cvičení, přednášek a seminárních cvičení z maďarštiny a maďarské filologie na pražské univerzitě 1854–1939, s. 372–392. Původně byly vypsány v seznamech přednášek české pražské univerzity. Přesný název seznamů přednášek na každý semestr či později na každý studijní rok se v průběhu času několikrát mírně měnil. Nejčastěji zněl takto: po r. 1882 *Seznam*

Není zřejmé, odkdy přesně, ale přinejmenším v první polovině 20. let 20. století podléhala lektorská cvičení z maďarského jazyka a literatury dozoru ředitele semináře pro srovnávací jazykozpyt.¹³⁵

2.3 Období 1925–1933

Po vzniku Československa v roce 1918 dostala nová republika do vínku také početnou maďarskou menšinu a velmi komplikované a napjaté, až nepřátelské vztahy s Maďarskem. To mělo své důsledky i pro Karlovu univerzitu – jak zněl nový název české univerzity v Praze – a její filozofickou fakultu, která měla vychovávat budoucí středoškolské učitele, a tedy i učitele maďarských škol na Slovensku, ale zároveň měla vychovávat občany loajální československé republiky, což znamenalo nepustit jako pedagogy na akademickou půdu exponenty politické orientace tehdejšího maďarského státu.¹³⁶

V průběhu prvních čtyř dekad existence české pražské univerzity na ní byla maďarština zastoupena pouze lektorskými cvičeními z jazyka a literatury, nikoli však přednáškami a seminárními cvičeními.¹³⁷ To se změnilo až v roce 1925, kdy byl docentem dějin maďarské literatury na Karlově univerzitě v Praze jmenován Pavel Bujnák (1882–1933).¹³⁸

V červnu 1924 adresoval P. Bujnák¹³⁹ profesorskému sboru filozofické fakulty žádost o docenturu. Kromě odhodlání zkoumat vzájemné literární a kulturní vlivy maďarsko-československé, uvádí ve své žádosti i následující důvod:

Ďalší dôvod mojej žiadosti je, že universita Karlova mala i dosiaľ lektorát reči maďarskej, avšak nemala riadnej stolice pre jazyk a literatúru maďarskú. A keď takto bolo už dávno pred prevratom, dnes v republike našej je to ešte viac odôvodnené, aby bola aspoň na jednej universite i katedra pre maďarčinu. Na Slovensku máme hodne Maďarov a pri našom republikánskom a demokratickom smýšľaní ešte veľmi dlho bude sa treba starať o nich, o ich duchovné vedenie. Studentstvo zo Slovenska hrdie sa do Prahy – na univerzitu nemeckú a tam, myslím, ssaje ducha protistátneho a protinárodného. Stolicou reči a literatúry maďarskej na universite Karlovej by aspoň čiastočne bol miernený tento štátu nášmu nepriateľský duch. Mojou, jako prvého pracovníka v tomto smere, úlohou by bolo, vychovať si mladú gardu, ktorá by duchom

přednášek, kteréž se odbyvati budou na c. k. české universitě Karlo-Ferdinandově v Praze, po r. 1918 *Seznam přednášek, které budou se konati na universitě Karlově v Praze*, po r. 1949 *Seznam přednášek na filozofické fakultě univerzity Karlovy*, po r. 1952 *Seznam přednášek na filologické fakultě*, po r. 1959 *Seznam přednášek na filozofické fakultě* apod. Dále budu na seznamy přednášek až na výjimky odkazovat bez udání jejich přesného názvu.

¹³⁵ AUK, FFUK 1882–1970, k. 11, inv. č. 108, František Brábek, přípis Ministerstva školství a národní osvěty (dále MŠANO) adresovaný děkanství z 23. 3. 1920.

¹³⁶ Dalším důsledkem vzniku nového československého státu pro univerzitu byla její účast na personálním a vzdělanostním zajištění vznikajícího diplomatického aparátu. Srov. PETRÁŇ, Josef: *Nástin dějin filozofické fakulty Univerzity Karlovy v Praze*. Praha, Univerzita Karlova 1983, s. 271, kde se mj. píše: „Pro konzulární a diplomatickou službu zřídila univerzita na právnické a filozofické fakultě kursy [...]. Jazyková cvičení v těchto kurzech vedli lektori Dvořák, po jeho smrti F. Tauer, Haškovec, K. Štěpánek, Brábek a soukromý docent Růžička.“

¹³⁷ Na rozdíl od lektorských cvičení mohl přednášky a seminární cvičení vést pouze habilitovaný odborník.

¹³⁸ O úvahách nad zapojením P. Bujnáka jakožto představitele slovenské inteligence do univerzitního života – mj. právě v oblasti maďarské filologie – srov. PRAŽÁK, Albert: Pavel Bujnák. *Ročenka Slovenského ústavu*, sv. 5–7 za tříletí 1932–34, s. 309, 316.

¹³⁹ Více o Pavlovi Bujnákově v kapitole „Několik poznámek ke korespondenci Pavla Bujnáka a Alberta Pražáka“ (s. 83–91) a v medailonku (s. 228–231).

československým hľadela na Maďarov a ich kultúru a vždy viac by upevňovala vlastenectvo československé. To síca nie sú dôvody vedecké, ale jednako veľmi vážne.¹⁴⁰

Bujnáková ve svém dopise požádal, aby mu bylo uděleno právo přednášet v oboru „řeč a literatúra maďarská so zvláštnym zreteľom na literatúru slovenskú i širšie československú“, což s ohledem na charakter Bujnákových univerzitních studií a jeho odborných prací habilitační komise (složená z profesorů Jaroslava Vlčka, Matiji Murka a Jana Jakubce) zúžila na „dějiny literatury maďarské“. Jelikož se během svých studií Bujnáková nikde nevzdělával v historické mluvnické jazyka maďarského, navrhla komise, aby „řeč maďarská“ byla z navrhovaného oboru vypuštěna, dokud si tuto kvalifikaci kandidát nedoplní.¹⁴¹

Pavel Bujnáková byl potvrzen docentem výnosem ministerstva ze dne 20. dubna 1925.¹⁴² Hned vzápětí byly podniknuty kroky k doporučovanému rozšíření Bujnákovy odbornosti o vědecké studium maďarského jazyka na širším podkladě srovnávacího studia ugrofinských jazyků, čehož výsledkem byla jeho studijní cesta do Finska (do Helsinek) od ledna do července 1926, na kterou dostal finanční podporu od Ministerstva školství a národní osvěty.¹⁴³

Výuku zahájil soukromý docent Bujnáková téměř okamžitě po svém jmenování v již probíhajícím letním semestru.¹⁴⁴ V dalších semestrech vypisoval podle seznamů přednášek od zimního semestru 1925/26 do zimního semestru 1929/30 (s výjimkou letního semestru 1925/26, kdy byl na zmíněné studijní cestě) vždy jednu přednášku v rozsahu dvou hodin týdně, jejímž předmětem byl přehled dějin maďarské literatury (postupně od počátků k současnosti).¹⁴⁵

V roce 1928 vyšla Bujnáková monografie *Praefixa verbalia v jazykoch ugrofinských a zvlášte v maďarskom. Úvaha z oboru srovnávacieho jazykozpytu*.¹⁴⁶ Následně v dubnu 1929 doporučila komise profesorskému sboru, aby byl P. Bujnáková navržen ke jmenování mimořádným profesorem maďarské filologie a aby byl zřízen seminář pro maďarskou filologii, jehož ředitelem by byl ustaven. Komise posoudila Bujnákovu odbornou práci za období od habilitace, zejména však jeho monografii o slovesných předponách, v níž mu vytkla některé nepřesnosti a chyby a také její slabou úroveň z perspektivy slavistické, ale svůj kladný postoj uzavřela konstatováním: „Studie tato svědčí, že se p. Dr Bujnáková do ugrofinské jazykovědy dobře zapracoval.“¹⁴⁷ Dne 30. 6. 1929 pak byl P. Bujnáková rozhodnutím prezidenta republiky

¹⁴⁰ AUK, FFUK 1882–1970, k. 11, inv. č. 115, Pavel Bujnáková, dopis P. Bujnáková profesorskému sboru FF UK z 3. 6. 1924.

¹⁴¹ Tamtéž, posudek habilitační komise z 25. 11. 1924.

¹⁴² Tamtéž, přípis Zemské správy politické v Praze adresovaný děkanství FF UK z 28. 4. 1925.

¹⁴³ Tamtéž, přípis MŠANO adresovaný ředitelství veřejné a univerzitní knihovny v Praze z 20. 11. 1925.

¹⁴⁴ Tamtéž, dopis P. Bujnáková adresovaný děkanství FF UK z 28. 4. 1925. Přednáška nesla název *Poetia Petőfiho a jej vplyv na literatúru československú*.

¹⁴⁵ Tyto přednášky, stejně jako všechny další přednášky z oboru maďarské filologie v meziválečném období, nebyly přednášeny maďarsky, nýbrž česky nebo slovensky. Svou oporu to mělo v univerzitním zákoně: „Na německé universitě je výlučným vyučovacím jazykem němčina, na české čeština.“ (§ 1 zákona č. 24/1882 ř. z., též: VANĚČEK, Václav: *Kapitoly o právních dějinách Karlovy university*. Spolek čs. právníků Všeohr, Praha 1946, s. 86). Obdobně pro novou univerzitu v Bratislavě: „Přednášky se konají buďto česky nebo slovensky.“ (§ 1 zákona č. 375/1919 Sb.).

¹⁴⁶ BUJNÁK, Pavel: *Praefixa verbalia v jazykoch ugrofinských a zvlášte v maďarskom. Úvaha z oboru srovnávacieho jazykozpytu*. Praha, Filosofická fakulta University Karlovy 1928. Vyšlo jako 12. svazek řady *Facultas philosophica Universitatis Carolinae Pragensis*, Sběrka pojednání a rozprav.

¹⁴⁷ AUK, FFUK 1882–1970, k. 11, inv. č. 115, Pavel Bujnáková, posudek komise ke jmenování mimořádným profesorem z 25. 4. 1929.

jmenován mimořádným profesorem maďarské filologie na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy v Praze.¹⁴⁸ Od zimního semestru 1929/30 začal tedy kromě přednášek z dějin maďarské literatury přednášet také maďarský a ugrofinský jazykozpyt a vést seminární cvičení.¹⁴⁹ Na zřízení semináře pro maďarskou filologii však bylo třeba čekat až do června 1930, než ministerstvo konečně svolilo.¹⁵⁰

Tou dobou již P. Bujnák kromě pražské univerzity působil zároveň také na nedávno založené univerzitě v Bratislavě.¹⁵¹ V seznamu přednášek bratislavské filozofické fakulty je výuka „suplujícího soukromého docenta“ Bujnáka uváděna od letního semestru 1928/29, z jiných materiálů však vyplývá, že své působení v Bratislavě zahájil již na podzim 1928.¹⁵² Kromě přednášek z dějin maďarské literatury a historického jazykozpytu maďarského a ugrofinského vedl P. Bujnák od zmíněného letního semestru 1928/29 také seminární a později i proseminární cvičení. Lektor maďarštiny v tomto období na bratislavské univerzitě nepůsobil.¹⁵³

V půlce roku 1930 navrhl profesorský sbor Filozofické fakulty Komenského univerzity v Bratislavě, aby byl P. Bujnák na tamní fakultě jmenován řádným profesorem maďarské řeči a literatury.¹⁵⁴ Profesorský sbor pražské fakulty s tím – i s ohledem na vlastní Bujnákovo přání – sice souhlasil, ale usnesl se na požadavku, aby Bujnák po svém jmenování do Bratislavy suploval na pražské fakultě přednášky a cvičení z maďarské filologie, dokud se nenajde vhodný nástupce.¹⁵⁵ Posledního březnového dne roku 1931 pak byl P. Bujnák jmenován řádným profesorem maďarské filologie na bratislavské univerzitě.¹⁵⁶ Jeho paralelní působení na pražské a bratislavské univerzitě však netrvalo dlouho, neboť 13. 11. 1933 Bujnák v Praze na následky zákeřné choroby ve věku 51 let zemřel.

Kromě docenta a později profesora P. Bujnáka působil na pražské filozofické fakultě také lektor maďarštiny. Po smrti F. Brábka byli na tuto pozici dva petenti: Jan Pecháček, úřední

¹⁴⁸ Tamtéž, přepis MŠANO P. Bujnákovi z 5. 9. 1929.

¹⁴⁹ V seznamech přednášek jsou seminární cvičení P. Bujnáka uváděna až od letního semestru 1929/1930, avšak o tom, že je konal již v semestru předchozím, svědčí další materiály (např. AUK, FFUK 1882–1970, k. 95, inv. č. 1197, Seminář pro maďarskou filologii, přepis MŠANO adresovaný děkanství FF UK z 8. 4. 1930). Zároveň se v průběhu studijního roku 1929/30 přesunula výuka P. Bujnáka z Klementína do nové hlavní budovy filozofické fakulty (na Smetanově náměstí, dnes náměstí Jana Palacha), kde mu byla přidělena místnost ve čtvrtém patře (AUK, FFUK 1882–1970, k. 116, inv. č. 1304, Budovy – Smetanovo nám., dopis děkana P. Bujnákovi z 22. 11. 1929) a kde byl – rovněž ve čtvrtém patře – po svém vzniku umístěn i seminář pro maďarskou filologii (AUK, FFUK 1882–1970, k. 95, inv. č. 1197, Seminář pro maďarskou filologii, dopis P. Bujnáka děkanovi z 10. 2. 1932).

¹⁵⁰ AUK, FFUK 1882–1970, k. 95, inv. č. 1197, Seminář pro maďarskou filologii, přepis MŠANO adresovaný děkanství FF UK ze 4. 6. 1930.

¹⁵¹ Před působením P. Bujnáka byla – podle seznamů přednášek – maďarština na bratislavské univerzitě zastoupena pouze lektorskými cvičeními, a to jen od zimního semestru 1923/24 do zimního semestru 1926/27 (s výjimkou letního semestru 1925/26). Tato lektorská cvičení vedla Gizela Artbauerová (1886–?), v té době profesorka státního dívčího reformovaného reálného gymnázia v Bratislavě.

¹⁵² Archiv Univerzity Komenského v Bratislavě, fond Filozofická fakulta UK, sign. A-5, k. 43, memorandum Křesťanského kruhu maďarských akademiků v Bratislavě z 18. 11. 1928. Příchod Bujnáka na univerzitu do Bratislavy se ale plánoval již jistou dobu. Svědčí o tom např. dopis Bujnáka Albertu Pražákovi z března 1928, ve kterém jej prosí, aby na nejbližší schůzi profesorského sboru bratislavské filozofické fakulty navrhl Bujnáka na řádného profesora maďarské řeči a literatury (Slovenská národní knižnica Literárny archív v Martine, fond Pavel Bujnák, dopis P. Bujnáka A. Pražákovi z 3. 3. 1928).

¹⁵³ *Soznam prednášok, ktoré sa budú konať na universite Komenského v Bratislave*, letní semestr 1929 až zimní semestr 1933/34.

¹⁵⁴ AUK, FFUK 1882–1970, k. 11, inv. č. 115, Pavel Bujnák, přepis MŠANO adresovaný děkanství FF UK z 12. 6. 1930. Jmenování P. Bujnáka z Prahy do Bratislavy mělo spojitost s přeložením Karla Chotka, profesora všeobecného národopisu, z Komenského univerzity na Karlovu univerzitu.

¹⁵⁵ Tamtéž, dopis děkana adresovaný MŠANO z 6. 11. 1930.

¹⁵⁶ AUK, FFUK 1882–1970, k. 11, inv. č. 115, Pavel Bujnák, přepis MŠANO P. Bujnákovi z 14. 5. 1931.

překladatel unifikačního ministerstva a tlumočnick Národního shromáždění Republiky československé, a sám P. Bujnák (tehdy ještě soukromý docent). Pověřená komise v říjnu 1926 doporučila za lektora jazyka maďarského J. Pecháčka s tím, že by bylo zbytečné P. Bujnáka vedle dalších jeho povinností zatěžovat ještě prací lektorskou.¹⁵⁷ Tento návrh schválil profesorský sbor a následně i ministerstvo a Jan Pecháček¹⁵⁸ (1882–?), rodem Slovák z Trstí, byl od letního semestru 1926/27 připuštěn za lektora maďarštiny.¹⁵⁹ Podle seznamů přednášek vedl lektorská cvičení v rozsahu čtyř hodin týdně bez přerušování až do zimního semestru 1938/39. Do letního semestru 1930/1931 věnoval pravidelně dvě hodiny maďarské mluvnici a druhé dvě hodiny četbě maďarských textů, od následujícího podzimu pak zaujímal celé čtyři hodiny mluvnice.¹⁶⁰

Na počátku roku 1928 požádala o udělení lektorátu maďarského jazyka a literatury Lenke Mísařová (rozená Hamvai), odchovankyně univerzity v Budapešti, ale jelikož stávající lektorát potřebám fakulty zcela vyhovoval, byla její žádost odmítnuta.¹⁶¹

Ke studiu maďarštiny se však váže i vznik lektorátu dalšího ugrofinského jazyka na pražské filozofické fakultě. V březnu 1933 podali P. Bujnák (tehdy již „jen“ suplent) a profesor filologie turecké a novoperské Jan Rypka („jakožto zástupce stolice ugrofinským jazykům nejbližší“) žádost o zřízení lektorátu finštiny při stolici maďarské filologie s odůvodněním, že zkušební řád pro státní zkoušku z maďarštiny požaduje základní znalost mluvnické a lexikální stránky ugrofinských jazyků.¹⁶² Bujnák ve svém podnětu poznamenává, že není možné požadovat obecnou znalost ugrofinských jazyků a že stačí znalost jednoho dalšího kromě maďarštiny, jak je to požadováno na univerzitě v Budapešti. Na pozici lektora finštiny navrhli oba profesori Vladimíra Skaličku (který celý rok 1931/32 studoval v Helsinkách).¹⁶³ Žádost byla schválena a V. Skalička byl od zimního semestru 1933/34 pověřen lektorskými cvičeními z finštiny, která konal pravidelně (s výjimkou letního semestru 1933/34) v rozsahu dvou hodin týdně až do uzavření českých vysokých škol na podzim 1939.¹⁶⁴

¹⁵⁷ Tamtéž, k. 48, inv. č. 570, Jan Pecháček, návrh komise pro udělení lektorátu maďarštiny z 18. 10. 1926.

¹⁵⁸ Slovesky: Ján Pecháček. Více o něm v medailonku (s. 245–246).

¹⁵⁹ AUK, FFUK 1882–1970, k. 48, inv. č. 570, Jan Pecháček, přípis MŠANO adresovaný děkanství FF UK ze 17. 11. 1926.

¹⁶⁰ Na základě lektorských výnosů lze určit přibližný počet frekventantů kurzů J. Pecháčka v letech 1932–38: nejdříve se průměrná frekvence pohybovala v rozmezí 3–5 posluchačů, v posledních třech letech daného období navštěvovalo kurzy průměrně 8 posluchačů (AUK, FFUK 1882–1970, k. 76, inv. č. 855, Lektori – společné výnosy).

¹⁶¹ AUK, FFUK 1882–1970, k. 75, inv. č. 844, Lektori zamítnutí, dopis děkana Lenke Mísařové ze 7. 2. 1928.

¹⁶² Zkušební řád pro učitele škol středních, § 15, část 5, bod 1. Viz PLACHT, Otto – HAVELKA, František (eds.): *Předpisy pro vysoké školy Republiky československé*. Praha 1932, s. 1848–1849. Tam také všechny požadavky a podmínky připuštění ke státním zkouškám. Předepsaná a doporučená četba k přípravě na státní zkoušky z jazyka a literatury maďarské viz HUDEC, Gustav (ed.): *Studium filosofie. Příručka pro abiturienty a posluchače filosofické fakulty Karlovy university*. Spolek posluchačů filosofie Karlovy university, Praha 1934, s. 18.

¹⁶³ AUK, FFUK 1882–1970, k. 56, inv. č. 648, Vladimír Skalička 1933–1939, dopisy P. Bujnáka (ze 17. 3. 1933) a J. Rypky (z 15. 3. 1933) profesorskému sboru. Děkan ve svém dopise adresovaném ministerstvu nejen opakuje uvedené důvod, ale přidává i další: „K tomu podepsaný děkan dodává, že také z důvodů kulturní reciprocity by bylo zřízení těchto kursů potřebné, poněvadž na universitě v Helsinkách prof. Mikkola koná cvičení z jazyka československého a přednáší také o literatuře československé. Pro utužení vzájemných styků československo-finských bude mít zřízení lektorských praktických kursů z jazyka finského důležitý význam.“ (NA ČR, k. 1036, 4 I 2, J Lekt. finštiny, dopis děkana adresovaný MŠANO z 4. 4. 1933.)

¹⁶⁴ Ačkoliv – na základě seznamů přednášek – byl toto skutečný počátek lektorátu finštiny na pražské univerzitě, zdá se, že pokus o jeho ustavení proběhl již dříve. V zápisu ze zasedání profesorského sboru z 31. 10. 1929 se totiž píše: „Žádost pošt. adjunkta Aloise Šikla za lektorát jazyka finského přikazuje se po návrhu prof. Dra Murka komisi, sestávající z prof. Drů Bujnáka, Hujera a Janka.“ (AUK, FFUK 1882–1970, k. 75, inv. č. 853, Lektorát

2.4 Období 1933–1939

Jelikož po smrti P. Bujnáka nebyl v celé Československé republice k dispozici žádný habilitovaný odborník, který by jej mohl okamžitě zastoupit, byl profesorský sbor pražské filozofické fakulty (a stejně tak i profesorský sbor fakulty bratislavské) postaven před množstvím problémů, které tím vznikly. Sbor pražské fakulty na svém sezení v prosinci 1933 vyslechl a schválil referát J. Rypky, který nastínil možnosti řešení nastalé situace, a na jeho návrh ustavil „komisi k úpravě studia ugrofinských jazyků“ (též zkráceně „ugrofinská komise“).¹⁶⁵ Jejimi členy byli zvoleni profesori Albert Pražák, Jan Rypka, Miloslav Hýsek, Otokar Fischer (tehdejší děkan), Oldřich Hujer, Miloš Weingart a Josef Janko, později byla komise rozšířena o Gustava Friedricha. Referentem komise se stal J. Rypka, který byl také zvolen prozatímním správcem semináře pro maďarskou filologii (od studijního roku 1935/36 od něj pak tuto správcovskou povinnost převzal O. Hujer, profesor srovnávacího jazykozpytu indoevropského).¹⁶⁶ Komise začala řešit následující tři okruhy problémů: habilitaci – po odborné, ale i po politické stránce – vhodného kandidáta (či kandidátů) na pozici kmenového vyučujícího maďarské filologie, dočasné suplování výuky oboru a dočasnou administrativní správu osiřelého semináře.¹⁶⁷

V otázce habilitace se – dle názoru J. Rypky vyjádřeného v jeho zmíněném referátu – nabízele tři skupiny možných uchazečů: zahraniční odborníci, odborníci z řad československých Maďarů nebo kandidáti z řad odchovanců fakulty. První možnost J. Rypka zavrhl zcela, a to z důvodů politických – zahraniční odborník z Budapešti by vnášel „velmi nebezpečným způsobem atmosféru nám nežádoucí“ a i jiná hungaristická střediska (Berlín, Finsko) tehdy nepokrytě stála na straně maďarského státu.

Z řad československých Maďarů přicházel reálně v úvahu Gabriel Orbán¹⁶⁸ (1883–1958), profesor bratislavských maďarských gymnázií a prezident Maďarské vědecké, literární a umělecké společnosti v Československu (*Csehszlovákiai Magyar Tudományos, Irodalmi és Művészeti Társaság*). Proti jeho odborné práci a osobnímu charakteru však měl svého času závažné námítky P. Bujnáka.

Za nejschůdnější cestu označil J. Rypka cestu habilitace některého z odchovanců fakulty. Takoví kandidáti byli vytipováni dva: Vladimír Skalička¹⁶⁹ (1909–1991) a Ludovít Novák¹⁷⁰ (1908–1992). Skalička si během svého studia (1927–1931) zapisoval kromě jiného zejména předměty ze slovanské filologie, francouzštiny, latiny, fonetiky a turkologie,

finštiny.) Další informace k tomuto případu se však nepodařilo dohledat. Skaličkova lektorská cvičení v letech 1934–39 navštěvovalo průměrně 2–5 frekventantů, výjimečný byl zimní semestr 1937/38, kdy průměrná frekvence činila 15 posluchačů (AUK, FFUK 1882–1970, k. 76, inv. č. 855, Lektorů – společné výnosy).

¹⁶⁵ AUK, FFUK 1882–1970, k. 95, inv. č. 1197, Seminář pro maďarskou filologii, referát J. Rypky (datovaný 6. 12. 1933) jako příloha přípisu děkanství FF UK adresovaného MŠANO z 9. 12. 1933.

¹⁶⁶ Tamtéž, přípis MŠANO adresovaný děkanství FF UK ze 4. 6. 1935.

¹⁶⁷ Možnost, že by se pražská filozofická fakulta zcela vzdala vyučování maďarské filologie, J. Rypka hned na začátku svého referátu odmítl, a to nejen z důvodů prestiže, ale i z důvodů politických, jelikož Praha jako centrum státu přirozeně přitahovala i studenty maďarské národnosti. Rypka zdůrazňuje: „Kdybychom my se bránili studiu maďarštiny na naší fakultě, mohlo by se snadno stát, že universita německá by si počínala jinak. A z novin víme, že uchazeči jsou, uchazeči však, kterým bychom my nemohli beze všeho svěřit tradování této disciplíny.“ Pro úplnost zde uvedme, že na německé univerzitě v Praze po dobu její existence (tj. mezi lety 1882–1945) výuka maďarské filologie nikdy neprobíhala. Vypisována byla pouze v určitém období lektorská cvičení maďarštiny: podle seznamu přednášek je od letního semestru 1916/1917 do zimního semestru 1928/29 vedl Friedrich Mautner (česky: Bedřich Mautner, 1885–1944), od zimního semestru 1929/30 do zimního semestru 1936/37 pak Lenke Misař (česky: Misařová, 1897–?).

¹⁶⁸ Maďarsky: Orbán Gábor.

¹⁶⁹ Více o něm v medailonku (s. 263–265).

¹⁷⁰ Tehdy psán: Ludevít Novák.

od pátého semestru svého studia také některé přednášky a cvičení Bujnákovy, od sedmého semestru pak i lektorská cvičení Pecháčkova.¹⁷¹ Ve studijním roce 1931/32 pobýval dva semestry jako stipendista v Helsinkách, v roce 1932 obhájil na pražské fakultě doktorskou dizertační práci *Funkce ablativu v jazycích permských* (posuzovali ji P. Bujnák a J. Rypka) a od podzimu 1933 byl na fakultě lektorem finštiny. L. Novák studoval ve stejných letech jako Skalička, zapisoval si hlavně předměty ze slovanské a z francouzské filologie, od šestého semestru také některé přednášky a cvičení Bujnákovy.¹⁷² V roce 1932 obhájil doktorskou dizertaci *Příspěvky k otázce dialektického rozvrstvení pozdní praslovanštiny a k nejstarším dějinám střední slovenštiny*. Od podzimu 1931 pobýval na studiích v Paříži, kde mj. studoval maďarštinu a finštinu, zejména u profesora Auréliena Sauvageota. Ugrofinská komise navrhla podpořit oba kandidáty cestovním stipendiem, nejlépe do Budapešti, aby mohli přichystat své habilitační spisy. Zatímco V. Skalička do Budapešti na letní semestr 1933/34 skutečně odjel, L. Novák vyjádřil přání zůstat ještě i další rok (tj. 1934/35) v Paříži a odjet do Budapešti až poté.¹⁷³ O několik měsíců později se L. Novák kandidatury na ugrofinský obor vzdal.¹⁷⁴

Mezitím v lednu 1934¹⁷⁵ zaslal sboru pražské filozofické fakulty G. Orbán žádost o habilitaci z maďarské filologie a doprovodil ji svojí knihou *A finnugor nyelvek számnvevei*.¹⁷⁶ Ustavená habilitační komise měla k dispozici dva posudky P. Bujnáka na Orbánův spis, jeden na jeho slovenskojazyčnou a druhý na jeho maďarskojazyčnou verzi. Oba posudky byly zamítavé, a to jak vůči odborné úrovni práce, tak i vůči osobnostnímu charakteru G. Orbána. Tyto posudky se staly podkladem habilitačního jednání, ale kromě toho komise požádala o další posouzení také tři zahraniční profesory: Finy Eemila Nestora Setäläho a Jooseppiho Juliuse Mikkolu a Švéda Karla Bernharda Wiklunda.¹⁷⁷ I jejich posudky však hodnotily dotyčné pojednání negativně,¹⁷⁸ a tak byla habilitační žádost G. Orbána profesorským sborem pražské fakulty v květnu 1934 zamítnuta.¹⁷⁹

Kromě Orbánovy žádosti o habilitaci obdržel profesorský sbor v lednu 1934 také jednu žádost o lektorát jazyka a literatury maďarské. Podal ji Ján Hvozdzik (1888–1956), profesor

¹⁷¹ AUK, FFUK 1882–1970, Katalogy studentů, zimní semestr 1927/28 – letní semestr 1930/31, Vladimír Skalička.

¹⁷² Tamtéž, Ludevít Novák. V zápisu z jednoho sezení ugrofinské komise se píše, že L. Nováka „již v r. 1931 členové zdejší fakulty vybídli ke studiím ugrofinským“ (AUK, FFUK 1882–1970, k. 95, inv. č. 1197, Seminář pro maďarskou filologii, zápis o schůzi komise pro úpravu studia ugrofinských jazyků konané 16. 12. 1933).

¹⁷³ Jako hlavní důvod L. Novák uvedl, že své badatelské plány bude moci prodiskutovat pouze s moderně orientovaným lingvistou, jakým je A. Sauvageot, a dodal: „Jak jsem se už přesvědčil, dnešní stav maď. lingvistiky i lingvistů je takový, že zájezdem do Budapešti osobně bych pramálo získal. Naopak, [...] my Slované budeme musít zvedat úroveň maď. lingvistiky.“ (AUK, FFUK 1882–1970, k. 95, inv. č. 1197, Seminář pro maďarskou filologii, dopis L. Nováka J. Rypkovi ze 4. 2. 1934).

¹⁷⁴ AUK, FFUK 1882–1970, k. 95, inv. č. 1197, Seminář pro maďarskou filologii, zápis o schůzi ugrofinské komise konané 15. 5. 1934. O životě a díle L. Nováka např. SABOL, Ján: Lingvistický odkaz Ludovíta Nováka. *Časopis pro moderní filologii*, roč. 92, č. 1–2, 2010, s. 18–28.

¹⁷⁵ Konkrétně se tak stalo 6. 1. 1934 (AUK, FFUK 1882–1970, k. 95, inv. č. 1197, Seminář pro maďarskou filologii, dopis děkana FF UK v Praze děkanovi filozofické fakulty university Komenského v Bratislavě z 19. 1. 1934).

¹⁷⁶ ORBÁN, Gábor: *A finnugor nyelvek számnvevei. Értekezés a finnugor összehasonlító nyelvészet köréből* [Číslovky v ugrofinských jazycích: pojednání z oblasti ugrofinského srovnávacího jazykozpytu], Bratislava 1932.

¹⁷⁷ AUK, FFUK 1882–1970, k. 95, inv. č. 1197, Seminář pro maďarskou filologii, protokol o schůzi ugrofinské komise konané 9. 2. 1934.

¹⁷⁸ Tamtéž, vyjádření O. Hujera (zřejmě z dubna 1936) k interpelaci poslance G. Szüllő.

¹⁷⁹ AUK, FFUK 1882–1970, k. 5, inv. č. 52, Protokoly schůzí profesorského sboru 1933/34, protokol ze schůze konané 17. 5. 1934.

státního maďarského reálného gymnázia v Košicích.¹⁸⁰ Ugrofinská komise ale konstatovala, že plně dostačují cvičení lektora Pecháčka a není zapotřebí další síly, tudíž žádost odmítla.¹⁸¹

Komisí vytipovaný kandidát V. Skalička požádal profesorský sbor o *venia docendi* pro obor ugrofinské filologie v říjnu 1935, předloživ jako habilitační spis svou knihu *Zur ungarischen Grammatik*,¹⁸² s jejímiž náčrtky již odjížděl na studijní pobyt do Budapešti.¹⁸³ Byla ustavena habilitační komise (J. Janko, O. Hujer, J. Rypka, později ještě Vladimír Šmilauer a Vincenc Lesný) a hned vzápětí byl V. Skalička požádán, aby další publikací prokázal, že kromě metody synchronického rozboru jazyka ovládá také metodu historického jazykozpytu.¹⁸⁴ Tím se postup habilitace na nějaký čas zastavil. K jejímu zdárnému dokončení došlo až na přelomu let 1938 a 1939.

Mezitím bylo třeba vyřešit otázku suplování přednášek a seminárních cvičení maďarské filologie (lektorská cvičení J. Pecháčka probíhala nepřerušeně). Pro letní semestr 1933/34 byl výukou pověřen pouze historik Josef Macůrek, a to přednáškou z maďarských dějin.¹⁸⁵ Ve studijním roce 1934/35 již byly suplovány všechny oblasti oboru: V. Šmilauer přednášel dvě hodiny týdně o lexikálním vývoji maďarštiny, A. Pražák dvě hodiny o maďarské literatuře a J. Macůrek tři hodiny o maďarských dějinách, seminární cvičení ale ministerstvo nepovolilo.¹⁸⁶ V červnu 1935 pak ministerstvo odsouhlasilo model suplování výuky, který byl uplatňován až do roku 1938. V zimním semestru vedl pokaždé V. Šmilauer dvouhodinovou lingvistickou přednášku a dvouhodinové lingvistické seminární cvičení a František Jančovič vedl tříhodinovou přednášku z dějin maďarské literatury, v letním semestru si hodinový rozsah výuky prohodili.¹⁸⁷ Oba suplenti za výukou do Prahy pravidelně dojížděli z Bratislavy.¹⁸⁸

¹⁸⁰ AUK, FFUK 1882–1970, k. 75, inv. č. 844, Lektori zamítnutí, dopis J. Hvozdzika profesorskému sboru ze 4. 1. 1934.

¹⁸¹ Tamtéž, koncept dopisu děkana J. Hvozdzikovi z 20. 4. 1934.

¹⁸² SKALIČKA, Vladimír: *Zur ungarischen Grammatik*. Filosofická fakulta university Karlovy, Praha 1935. Vyšlo jako 39. svazek řady *Facultas Philosophica Universitatis Carolinae Pragensis, Práce z vědeckých ústavů*. Na s. 2 je uvedeno: „K tisku doporučil prof. Dr. Bohumil Trnka. V Praze dne 7. února 1935.“ Celý spis je věnován „Panu prof. Rypkovi“.

¹⁸³ AUK, FFUK 1882–1970, k. 56, inv. č. 648, Vladimír Skalička 1933–1939, zpráva habilitační komise předložená profesorskému sboru 12. 5. 1938.

¹⁸⁴ Tamtéž.

¹⁸⁵ AUK, FFUK 1882–1970, k. 95, inv. č. 1197, Seminář pro maďarskou filologii, přípis děkana ministerstvu zahraničních věcí z 1. 6. 1934. Macůrkova přednáška není uvedena v seznamu přednášek.

¹⁸⁶ Tamtéž, návrh ugrofinské komise na suplování přednášek z maďarské filologie ve studijním roce 1935/36 z 3. 4. 1935. Seminární cvičení V. Šmilauera uvedené v seznamu přednášek se neuskutečnilo.

¹⁸⁷ AUK, FFUK 1882–1970, k. 95, inv. č. 1197, Seminář pro maďarskou filologii, přípis MŠANO adresovaný děkanství FF UK ze 4. 6. 1935. Součástí původního návrhu byly i přednášky z oboru maďarských dějin J. Macůrka, ten byl ale v srpnu 1935 jmenován mimořádným profesorem slovanských dějin na univerzitě v Brně, a tak byl pověřen později zproštěn. Seminář pro maďarskou filologii měl od svého založení dvě oddělení – literárně-historické a jazykozpytné. Ředitelem obou byl profesor maďarské filologie (AUK, FFUK 1882–1970, k. 95, inv. č. 1197, Seminář pro maďarskou filologii, návrh stanov semináře pro maďarskou filologii; také zde s. 359–360). V letech, kdy byla výuka suplována, vedl F. Jančovič oddělení literárně-historické a V. Šmilauer oddělení jazykozpytné.

¹⁸⁸ Vladimír Šmilauer (1895–1983), později významný český bohemista a onomastik, byl tou dobou profesorem Masarykova československého reálného gymnázia v Bratislavě. V roce 1933 se na pražské univerzitě habilitoval pro obor jazyka českého na základě rozsáhlého hydronymického spisu (ŠMILAUER, Vladimír: *Vodopis starého Slovenska*. Praha – Bratislava, Učená společnost Šafaříkova 1932), v němž prokázal vysokou historicko-filologickou odbornost nejen pro jazyky slovanské, ale také pro maďarštinu. V březnu 1938 byl pak na Karlově univerzitě jmenován mimořádným profesorem československého jazyka a na tamní bohemistice působil několik

Prof. Šmilauer přednášel postupně maďarské hláskosloví (zimní semestr 1935/36), maďarské kmenosloví a tvarosloví (letní semestr 1935/36), maďarská nářečí (1936/37), maďarskou skladbu (1937/38) a v zimním semestru 1938 chtěl přednášet lexikální rozbor maďarštiny. V seminárních cvičeních se nejprve věnoval rozboru starých maďarských písemných památek (zimní semestry 1935/36 a 1936/37), poté cvičení z ugrofinské filologie (zimní semestry 1937/38 a 1938/39). F. Jančovič přednášel po celou dobu dějiny maďarské literatury a kromě toho i básnickou tvorbu M. Vörösmartyho (zimní semestr 1936/37), počátky maďarského historického románu a dílo M. Jósiky (zimní semestr 1937/38) a na zimní semestr 1938/39 chystal přednášku o historických románech Zs. Keménye. Jeho seminární cvičení nesla vždy prostý název *Cvičení z dějin maďarské literatury*.¹⁸⁹

Třetí záležitostí, již musela fakulta po předčasném úmrtí P. Bujnáka řešit, byla správa semináře, který zůstal bez řádného ředitele. To se týkalo zejména inventury vyúčtování ministerských dotací na nákup knih (některé doklady z éry P. Bujnáka se zřejmě nikdy nenašly), uspořádání knihovny a přestěhování semináře do větších, lépe vyhovujících prostor. Neinventarizovaná knihovna semináře, která byla vybavována i z fondů rušených maďarských středních škol na Slovensku,¹⁹⁰ vyžadovala uvedení do pořádku, což měl zajistit nově najatý knihovník.¹⁹¹ Do nových místností ve třetím patře budovy v Břehové ulici se pak seminář mohl z hlavní budovy fakulty přestěhovat po rozhodnutí profesorského sboru z června 1934.¹⁹²

následujících desetiletí. Více o něm ŠMEJKALOVÁ, Martina: *Praporu věren i ve ztraceném boji. Vladimír Šmilauer – život a dílo filologa (1895–1983)*. Praha, Academia 2015.

František Jančovič (1873–1959) byl zemský školní inspektor a ředitel bratislavského státního maďarského reálného gymnázia ve výslužbě (do penze odešel v srpnu 1934). Několik bližších informací o F. Jančovičovi a jeho údajném stylu výuky viz TURCZEL, Lajos: *A magyar szakos tanárképzés helyzete Pozsonyban és Prágában 1922 és 1959 között. Irodalmi Szemle*, 2002, roč. 45, č. 9, s. 49; TURCZEL, Lajos: Jančovič, František. In: Fónod, Zoltán (ed.): *A csehszlovákiai magyar irodalom lexikona 1918–2004*. Bratislava, Madách-Posonium 2004, s. 174.

¹⁸⁹ Do stejné situace jako filozofická fakulta pražská byla úmrtím P. Bujnáka postavena i fakulta bratislavská. Při řešení celé záležitosti se proto obě fakulty navzájem o svých krocích informovaly. Také profesorský sbor bratislavské filozofické fakulty ustavil pro úpravu studia maďarské filologie zvláštní komisi, jejím referentem se stal Vladimír Buben. Podle seznamů přednášek nebyla na filozofické fakultě v Bratislavě v letním semestru 1933/34 vypsána žádná výuka maďarské filologie, od zimního semestru 1934/35 pak bylo suplování upraveno tak, že jazykovědné přednášky a cvičení vedl Ján Bakoš (1890–1967), v té době soukromý docent severosemitských jazyků a kultur na bratislavské filozofické fakultě a řádný profesor starozákonních věd na Slovenské evangelické bohoslovecké fakultě, přednášky a cvičení z literatury suploval F. Jančovič. Lektorská cvičení začal od podzimu 1934 vyučovat Vojtech Cvengroš (1891–1970), profesor maďarského reálného gymnázia v Bratislavě. Zatímco Cvengroš vypsal svou výuku naposledy v zimním semestru 1944/45, J. Bakoš a F. Jančovič pokračovali v suplování ještě několik let po druhé světové válce. Kromě nich dvou vypsal v zimním semestru 1934/35 v rámci maďarské filologie přednášku také historik Daniel Rapant. Jejím tématem byl původ a vývoj maďarského národa a jazyka.

¹⁹⁰ Srov. například následující záznam v soupisu studijních, vědeckých a odborných knihoven v ČSR vytvořeném na počátku roku 1932: „Seminář pro filologii maďarskou, I., Smetanovo nám., 55–2000 svazků. – Maďarská literatura a literární historie, maďarská a ugrofinská linguistika. – Pro členy semináře. – Ředitel: profesor Dr. Pavel Bujnák. – Roku 1931 nebyly ještě žádné knihy zakupovány. – Knihovna je dosud ve svých počátcích. Jejím základem jsou knihy z bývalých maďarských středních škol na Slovensku.“ (*Mimořádné zprávy Státního úřadu statistického Republiky československé*, 1932, roč. 2, č. 1–16, s. 10.) Je zřejmé, že uvedený počet svazků není zcela přesný, ale pouze zaokrouhlený. Pro srovnání velikosti fondu lze uvést tehdejší údaje o knihovnách dalších seminářů filologií živých jazyků na pražské filozofické fakultě: knihovna semináře pro filologii slovanickou (21 167 svazků), románskou (2483), germánskou (2300), anglickou (4235), semitskou (5000) a tureckou a novoperskou (852).

¹⁹¹ Knihovníky maďarského semináře v tom období byli: Ladislav Adriányi (od ledna do června 1934 a ve studijním roce 1937/38), Jiří Seidner (1935/36) a Štefan Šipoš (1936/37) – viz AUK, FFUK 1882–1970, k. 95, inv. č. 1197, Seminář pro maďarskou filologii.

¹⁹² AUK, FFUK 1882–1970, k. 95, inv. č. 1197, Seminář pro maďarskou filologii, dopis O. Hujera L. Adriányimu z 4. 9. 1934.